

Szymon WIECZOREK
Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego

Piętnastowieczny rękopis *Vita sancti Adalberti prior* ze zbiorów biblioteki klasztornej w Herzogenburgu (z aneksem w sprawie niektórych lekcji kodeksu Klosterneuburg, Stiftsbibliothek 707)

Zarys treści: Artykuł zawiera omówienie kopii najstarszego *Żywota św. Wojciecha* z kodeksu o sygnaturze 57, należącego do biblioteki klasztoru Kanoników Regularnych w Herzogenburgu, w Dolnej Austrii. Zdaniem autora podstawą omawianej kopii jest zachowany do dziś rękopis Klosterneuburg, Stiftsbibliothek, cod. 707, k. 107r–119v.

Abstract: The article discusses a copy of *Vita prior s. Adalberti* in codex (no. 57) from the collection of the library of the Canons Regular Priory at Herzogenburg, Lower Austria. The author claims that the discussed copy is based on an extant manuscript: Klosterneuburg, Stiftsbibliothek, cod. 707, fols. 107r–119v.

Słowa kluczowe: *Vita sancti Adalberti prior*, rękopis, XV w., Erhart z Weitra, Herzogenburg, Stiftsbibliothek, cod. 57; Klosterneuburg, Stiftsbibliothek, cod. 707

Keywords: *Vita sancti Adalberti prior*, manuscript, 15th century, Erhart von Weitra, Herzogenburg, Stiftsbibliothek, cod. 57, Klosterneuburg, Stiftsbibliothek, cod. 707

Położony w Dolnej Austrii, ok. 50 km (w linii prostej) na zachód od Wiednia, klasztor Kanoników Regularnych w Herzogenburgu może się poszczycić nie tylko dawną, sięgającą XIII stulecia historią i monumentalną barokową architekturą, lecz także cennym księgozbiorem obejmującym m.in. kolekcję średniowiecznych kodeksów rękopiśmiennych¹. Zachował się wśród nich stosunkowo niewielkich rozmiarów (277 kart o wysokości ok. 29,5 cm, szerokości ok. 21,5 cm), oprawny w czerwoną skórę kodeks papierowy o sygnaturze 57². Podobnie jak inne tzw. rękopisy zbiorcze (*vel* klocki) powstał on

¹ W XIII w. do Herzogenburga przeniósł się kanonicki konwent z pobliskiego St. Georgen an der Traisen. Zwięzły rys historii klasztoru daje np. W. Payrich, *Herzogenburg*, w: *Die bestehenden Stifte der Augustiner-Chorherren in Österreich, Südtirol und Polen*, red. F. Röhrig, Klosterneuburg–Wien 1997, s. 29–98; por. też ostatnio: *900 Jahre Stift Herzogenburg. Aufbrüche – Umbrüche – Kontinuität. Tagungsband zum wissenschaftlichen Symposium vom 22.–24. September 2011*, red. G. Katzler, V. Zimmerl-Panagl, Innsbruck 2013. W sprawie klasztorowego księgozbioru zob. prace cyt. w przyp. następnym.

² Księga doczekała się kilku – różnej objętości i precyzji – opisów inwentarzowych: G. Winner, *Katalog der Handschriften der Stiftsbibliothek Herzogenburg*, St. Pölten 1978 [mszp.], s. 70–72, <http://manuscripta.at/diglit/winner_1978_1/0072> [dostęp: 30.01.2016]; H. Mayo, *Descriptive Inventories of Manuscripts Microfilmed for the Hill Monastic Manuscript Library. Austrian Libraries*, t. 3: *Herzogenburg*, Collegeville (Minnesota) 1985, s. 193–198 (por. <<http://www.vhmdl.us/research2014/catalog/detail.asp?MSID=25140>> [dostęp: 26.01.2016]); F. Lackner, *Datierte Handschriften in niederösterreichischen Archiven und Bibliotheken bis zum Jahre 1600*, Katalog der datierten Handschriften in lateinischer Schrift in Österreich, t. 8, Wien 1988, cz. 1, s. 47, nr 30; *Kurzinventar der illuminierten Handschriften bis 1600 und der Inkunabeln in der Bibliothek des Augustiner-Chorherrenstiftes Herzogenburg in Niederösterreich*, Version 1a (August 2009), oprac. A. Tif, M. Roland, M. Theisen, A. Haidinger, <http://www.univie.ac.at/paecht-archiv-wien/ki/hzbg/hzbg_hss_webbilder/>

w wyniku oprawienia razem składek rozmaitej proveniencji, mieszczących teksty o różnej tematyce, spisane przez wielu skrybów. Treść księgi przedstawia się w istocie w sposób aż nadto różnorodny. Sąsiadują tu ze sobą m.in. fragment komentarza do *Sentencji* Piotra Lombarda Henryka Tottinga z Oyta, *Manipulus curatorum* Gwidona z Montrocher, oparta na dziele Wilhelma Duranda *Expositio misse*, teksty modlitw w języku niemieckim, wreszcie utwory hagiograficzne³. Zwarty zespół tych ostatnich, spisany jedną ręką, zajmuje ostatnich 6 składek kodeksu (k. 211r–277v)⁴. Pośród kilkunastu prac znalazła się także (k. 235v–244v) tzw. cesarska („A”) redakcja najstarszego żywota św. Wojciecha. Ponieważ w dotychczasowych badaniach nad *Vita prior* ta jej kopia nie została uwzględniona (informacji o niej próżno szukać w którejkolwiek z istniejących edycji), rodzą się oczywiste pytania o okoliczności jej powstania i właściwe jej miejsce w rękopiśmiennej tradycji dzieła⁵.

Ze względu na zbiorczy charakter kodeksu herzogenburskiego oraz zarysowaną właśnie wąską tematykę komunikatu, nie ma potrzeby silić się w tym miejscu na pełniejszy, niż sporządzone do tej pory, inwentarzowy opis całego zabytku. Wystarczy poprzestać na charakterystyce wspomnianych, końcowych jego składek. Tworzą one wyraźnie osobną całość. Należy przypuszczać, że pierwotnie – tj. zanim jeszcze do pracy przystąpił introligator, który na trwałe połączył wszystkie części obecnego kodeksu – stanowić miały załączek innej, z niewiadomych powodów nigdy nieukończzonej książki⁶. Przemawia za tym już sam fakt, że składki te mają własną, niezależną od pozostałych numerację: na ostatniej stronie każdej z nich, u dołu, po środku, wpisano czerwienią kolejne arabskie cyfry od 1 (k. 222v) do 6 (k. 277v). Kustoszom tym towarzyszą niekiedy – umieszczone po prawej stronie, a zachowane w całości lub części (wskutek obcięcia przy oprawie) – reklamanty⁷. Stronice owych sześciu składek zapisano dość jednorodną gotycką bastardą⁸, którą zgodnie z zaproponowaną nie tak dawno typologią gotyckiego pisma książkowego trzeba by określić mianem *cursiva libraria*, względnie *cursiva currens*⁹. Tekst na każdej ze stron podzielono na dwie kolumny o liczbie wierszy oscylującej wokół 40.

Jak wspomniano, finalna część rękopisu z Herzogenburga mieści niewielkie legendarium¹⁰. Porządek, w jakim wpisano poszczególne utwory nie odpowiada układowi kalendarza liturgicznego, nie widać też żadnej innej zasady, która by go tłumaczyła¹¹. Niemal całą pierwszą składkę (k. 211r–222r)

index_hzbg_hss_1_bis_89.html#cod_> [dostęp: 28.12.2015]. Ten ostatni oferuje kilkanaście zdjęć wybranych stron i oprawy kodeksu (którą redaktorzy uważają za średniowieczną). W przedstawionej poniżej charakterystyce końcowych partii rękopisu wykorzystano zarówno spostrzeżenia autorów wymienionych inwentarzy, jaki i własne, poczynione podczas autopsji księgi, latem 2014 r.

³ Zawartość kodeksu najpełniej opisują: G. Winner, *Katalog*, s. 70–72; H. Mayo, *Descriptive Inventories*, s. 193–198.

⁴ Są to wszystko seksterniony, ostatni z nich pozbawiono jednak pięciu kart; F. Lackner, *Datierte Handschriften*, s. 47. Końcowe strony ostatniej składki, tj. k. 276v–277v, pozostawiono pierwotnie puste.

⁵ Podstawową edycją cesarskiej redakcji *Żywota* pozostaje: *S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris vita prior*, wyd. J. Karwasińska, w: MPH s.n., t. 4, cz. 1, Warszawa 1962, s. 3–47 [dalej: VA I/A]; por. J. Hoffmann, *Vita Adalberti. Früheste Textüberlieferungen der Lebensgeschichte Adalberts von Prag*, Essen 2005 (lekcje rękopisu z Akwizgranu: s. 33–50; wyd. tekstu: s. 126–159); *The Life of Saint Adalbert Bishop of Prague and Martyr*, wyd. i tłum. C. Gašpar, w: *Vitae sanctorum aetatis conversionis Europae Centralis (saec. X–XI) / Saints of the Christianization Age of Central Europe (Tenth–Eleventh Centuries)*, red. G. Klaniczay, Budapest–New York 2013, s. 77–182 [dalej: C. Gašpar, VA]. O tej ostatniej edycji zob. niedawno M. Sosnowski, *Hagiografia doby chrystianizacji w nowej odsłonie*, *Kwart. Hist.*, 122, 2015, z. 4, s. 877–901, tu s. 884 n.; por. też S. Wieczorek, „Bona stultitia”. *O znaczeniu paradoksów retorycznych w najstarszym żywocie św. Wojciecha*, *Kwart. Hist.*, 122, 2015, z. 3, s. 417–455 (tu jednak nazbyt uproszczona wskazówka o „poleganiu” przez C. Gašpara na tekście ustalonym przez J. Karwasińską, s. 417, przyp. 1).

⁶ H. Mayo, *Descriptive Inventories*, s. 193.

⁷ Na k. 222v, 234v, 270v.

⁸ Tym określeniem posłużyła się H. Mayo, *Descriptive Inventories*, s. 193. Próbkę pisma ostatnich składek kodeksu (k. 211r, 222v, 226r, 231r, 261r) udostępniła *Kurzinventar der illuminierten* (zob. wyżej w przyp. 2).

⁹ Por. A. Derolez, *The Palaeography of Gothic Manuscript Books from the Twelfth to the Early Sixteenth Century*, Cambridge–New York 2003.

¹⁰ Podana niżej identyfikacja poszczególnych utworów polega głównie na wskazówkach H. Mayo, *Descriptive Inventories*, s. 195–198; por. też F. Lackner, *Datierte Handschriften*, cz. 1, s. 47. Piszący te słowa mógł sobie pozwolić jedynie na ich wrywkową weryfikację.

¹¹ Układ kalendarzowy można by dostrzec co najwyżej w niewielkiej części zbioru: poz. [6]–[10].

zajmuje [1] *Żywot św. Wolfganga* Otloha od św. Emmerama (BHL¹² 8990), uzupełniony o teksty oficjum o św. Wulfangu (większość k. 222r). Na końcu, tj. w ostatnich dwóch wierszach prawej kolumny k. 222r, skryba dopisał czerwienią cenną wskazówkę: „Scriptum in Grein per Erhardum de Weytra anno Domini 1430”¹³. Następną stronicę rozpoczyna [2] *Żywot św. Udalryka z Augsburga* (k. 222v–230v), który okazuje się kompilacją opartą po części na dziele Bernona z Reichenau z dodaniem zbioru cudów świętego¹⁴. Przedostatnią historię, w której mowa o ocaleniu przez św. św. Udalryka i Konrada z Konstancji trzech zagrożonych dusz, pisarz kodeksu opatrzył komentarzem dokumentującym jego erudycję i zmysł krytyczny, a zarazem potwierdzającym geografię jego życiowego itinerarium: „Nota. Tale legitur in legenda de Pawmgartenperg de duabus animabus. Utrum idem uel aliud ab illo sit, diligenter vide” (k. 230v)¹⁵. Na dalszych kartach rękopisu znalazły się kolejno: [3] *Żywot św. Maksymiliana* (BHL 5812?¹⁶) – k. 231r–232v; [4] *Pasja św. św. Teodory i Didymusa* (BHL 8073) – k. 232v–234v; [5] *Pasja św. Albana i towarzyszy* (BHL 8111¹⁷) – k. 234v–235v; [6] *Żywot św. Wojciecha*; [7] *Pasja św. Walensa* (BHL 8456) – k. 244v–245r; [8] *Pasja św. Dezyderiusza z Langres* pióra Warnahariususa (BHL 2145) – k. 245r–246v; [9] *Żywot św. Idziego* (BHL 93, bez prologu) – k. 246v–250r; [10] *Pasja* (BHL 3081?¹⁸) oraz *Translacja św. Fortunaty* (BHL 3083) – k. 250r–253v; [11] *Pasja św. Teodozji* (BHL 8090) – k. 253v–257v (tego utworu skryba nie przepisał w całości, zapewne z myślą o jego dokończeniu pozostawił pustą większą część k. 257v oraz całą k. 258, tj. resztę bieżącej składki), [12] teksty o św. Dionizym, biskupie Paryża: krótki wierszowany wstęp do żywota (inc. *Alma Dyonisii hic scribitur vita beati*) – k. 259r, *Laudatio* (BHL 2187) – k. 259r–261r oraz pasja zwana *Post beatam et gloriosam* (BHL 2178¹⁹) – k. 261r–263v; [13] *Pasja św. Gereona i towarzyszy* (BHL 3446) – k. 263v–265v; [14] *Pasja św. Bonifacego* (BHL 1413) – k. 265v–267v; [15] *Pasja św. Zygmunta* (BHL 7717) – k. 267v–268v; [16] *Pasja św. Symforozy i jej synów* (BHL 7971) – k. 269r–269v; [17] teksty o św. Katarzynie Aleksandryjskiej: *Notabile*, inc. *In monte Synai corpus...* – k. 269v–270r, *De nomine*, inc. *Katherina dicitur a katha...* (oparty na *Złotej legendzie*) – k. 270r oraz pasja (BHL 1661m) – k. 270r–276r.

Wedle zgodnej opinii uczonych wszystkie wymienione teksty spisała jedna ręka, należąca – jak wynika z przytoczonego kolofonu – do „Erharda z Weittra”. Nie jest to imię skądinąd nieznanne. Kłopoty z identyfikacją tej postaci wynikają raczej z *embarras de richesse*.

Jeśli wziąć pod uwagę przytoczone wskazówki chronologiczne i geograficzne (wzmianki o Grein an der Donau²⁰ i pobliskim opactwie Cystersów w Baumgartenberg), najbardziej prawdopodobnym

¹² *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis*, t. 1–2, wyd. Socii Bollandiani, Bruxellis 1898–1901, *Novum Supplementum*, wyd. H. Fros, Bruxelles 1986 [dalej, także w tekście głównym: BHL].

¹³ Fot. kolofonu zob.: F. Lackner, *Datierte Handschriften*, cz. 2, s. 58, tabl. 63; *Kurzinventar der illuminierten*, <http://www.univie.ac.at/paecht-archiv-wien/ki/hzbg/hzbg_hss_webbilder/hzbg-cod_057/hzbg_057_222r.jpg> [dostęp: 28.12.2015].

¹⁴ Szczegółowa charakterystyka redakcji zawartej w rękopisie herzogenburskim przekracza zakres niniejszych rozważań. Początek utworu – jak to zauważyła już H. Mayo – odpowiada redakcji BHL 8362 (bez prologu), zakończenie natomiast – BHL 8363. Na dolnych marginesach k. 223v–224r skryba, może czerpiąc z innej podstawy?, dodał *ex post* jakby uzupełnienie oparte na opuszczonym wcześniej (w większości) fragmencie BHL 8362 (cap. 7). Kodeks z Herzogenburga nie figuruje w wykazie rękopisów żywota pióra Bernona, jaki sporządził (wykorzystując dawniejsze studia W. Wolfa) D. Blume, *Bern von Reichenau (1008–1048): Abt, Gelehrter, Biograph. Ein Lebensbild mit Werkverzeichnis sowie Edition und Übersetzung von Berns 'Vita S. Uodalrici'*, Vorträge und Forschungen. Sonderband, t. 52, Ostfildern 2008, s. 171–182.

¹⁵ Por. G. Winner, *Katalog*, s. 72 (początkowe słowa, z błędami).

¹⁶ Tak identyfikują utwór: H. Mayo, *Descriptive Inventories*, s. 196; F. Lackner, *Datierte Handschriften*, cz. 1, s. 47; W. Stelzer, *'Vita Maximiliani'*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 10, wyd. 2, Berlin–New York 1999, kol. 445; por. *Katalog der lateinischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München. Die Handschriften aus Augsburger Bibliotheken*, t. 1: *Stadtbibliothek Clm 3501–3661*, oprac. E. Rauner, wstęp B. Gullath, Wiesbaden 2007, s. 467. Wątpliwości wzbudza fakt, że bollandyści nie podają, jak brzmi *desinit* redakcji BHL 5812.

¹⁷ Tekst znany jest także jako *Pasja św. Teonestusa i towarzyszy*.

¹⁸ Taką identyfikację podają: H. Mayo, *Descriptive Inventories*, s. 197; F. Lackner, *Datierte Handschriften*, cz. 1, s. 47. W rękopisie z Herzogenburga utwór nie ma jednak właściwego BHL 3081 prologu. Być może, piszący te słowa nie zdołał tego sprawdzić, w grę wchodziłaby inna wersja utworu (BHL 3082?).

¹⁹ F. Lackner, *Datierte Handschriften*, cz. 1, s. 47, opatrzył tę identyfikację znakiem zapytania, nie tłumacząc jednak swoich wątpliwości.

²⁰ Taka identyfikacja wskazanego w kolofonie „Grein”, zgodnie przyjmowana w literaturze przedmiotu, pozostaje poza dyskusją.

kandydatem do roli skryby kodeksu z Herzogenburga wydaje się Erhart zwany *Scriptor* lub *Scriptoris* z Weitra, świecki duchowny mający święcenia kapłańskie, który w marcu 1426 r. zabiegał w Stolicy Apostolskiej o probostwo w Amstetten (niedaleko Grein an der Donau)²¹, a następnie, w czerwcu tego roku – o godność plebana w Sankt Leonhard am Forst (dalej od Grein, ale za to bliżej Herzogenburga)²². To on zapewne spisał także – przynajmniej w części – przechowywany w bibliotece opactwa Benedyktynów w Seitenstetten kodeks o sygn. 235. Księga mieści zbiór kazań oraz traktat franciszkanina Mikołaja z Liry *Responsio ad quendam Iudaeum ex verbis evangelii secundum Mathaeum contra Christum nequiter arguentem*. Kolofon wpisany na końcu tego tekstu informuje o jego ukończeniu w tymże roku 1426 „per manus Erhardi de Weytra”²³. Niewykluczone, że wszystkie przywołane wzmianki odnoszą się zarazem do Erharta, któremu kilkanaście lat wcześniej (28 II 1411) rodzice – Jan Gnöt mieszczanin z Weitra i jego żona Katarzyna – zapisali jako dziedzictwo majątek o wartości 75 funtów srebra, mając przy tym wzgląd – jak to wprost zaznaczyli – na jego „godność kapłańską” („zw Födrung priesterleicher wirdichait”)²⁴.

Erhartem z Weitra zwał się również działający współcześnie przeor wiedeńskiego konwentu augustianów (eremitów). Pogląd o piastowaniu przezeń tej godności już w 1425 r. wydaje się jedynie skutkiem historiograficznego nieporozumienia²⁵. Swoją funkcję pełnił on natomiast dowodnie u schyłku lat 40. i w następnej dekadzie XV w.²⁶ Nie wiadomo, czy wiedeńczyka wolno identyfikować ze wspomnia-

²¹ *Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien vom Beginn des Schismas bis zur Reformation*, t. 4: *Martin V (1417–1431)*, cz. 1–3, oprac. K.A. Fink, Berlin 1943–1958 (reprint: Hildesheim 1991–2000), tu cz. 1, kol. 661; por. tamże, cz. 2, kol. 2261. Zagadkę (zrodzoną najwyraźniej z niezidentyfikowanego dotąd błędu) stanowi pochodząca z 3 II 1426 suplika wzmiankująca zmarłego Erharda, proboszcza z Amstetten: tamże, cz. 1, kol. 436; *Repertorium Germanicum*, t. 4, Personenregister, oprac. S. Weiss, Tübingen 1979, s. 83.

²² *Repertorium Germanicum*, t. 4, cz. 1, kol. 661. Starania te spełzły na niczym, parafię w St. Leonhard am Forst objął Thomas Angelpack; zob. np. tamże, cz. 3, kol. 3553 nn., 3810 n.

²³ *Inventar der mittelalterlichen Handschriften des Benediktinerstiftes Seitenstetten*, oprac. Ch. Glaßner, Wien 2005, s. 124, <www.ksbm.oew.ac.at/seit/inv/seitenstetten_inventar.pdf> [dostęp: 30.01.2016]; H. Cerny, *Beiträge zur Geschichte der Wissenschaftspflege des Stiftes Seitenstetten im Mittelalter*, „Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige”, 78, 1967, s. 85. Do kodeksu z Seitenstetten piszący te słowa nie dotarł, tożsamość obu Erhartów pozostaje więc jedynie domysłem.

²⁴ Weitra, Stadtarchiv Urkunden (1321–1795), 1411 02 28, <http://monasterium.net/mom/AT-StaAWei/Urkunden/1411_02_28/charter> [dostęp: 30.01.2016]; W. Katzenschlager, *Archivbericht*, Weitra 2010, s. 37, [cz.] B, nr 53, <http://www.weitra.gv.at/fileadmin/Ankuendigungen/Ankuendigungen_2012/Inventar_Stadtarchiv.pdf> [dostęp: 3.02.2016].

²⁵ Pod rokiem 1425 na liście przeorów konwentu wiedeńskiego umieścił go A. Kunzelmann, *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten*, cz. 3: *Die bayerische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, Würzburg 1972, s. 310. W tym punkcie uczony powtórzył jednak tylko informację zaczerpniętą z analogicznego wykazu autorstwa F. Rennhofera, *Die Augustiner-Eremiten in Wien. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Wiens*, Würzburg 1956, s. 266. Ten z kolei nie wskazał jej źródła. Należy się domyślać, że za takowe uznał dokument („Revers”) przeora Erharda z 1425 r. dotyczący fundacji „des Hubmeister Jörg des Drechslers” (*sic!*), a wzmiankujący ołtarz NMP „unter dem Lettner”, o którym to dokumencie pisał (tamże, s. 77) w ślad za C. Wolfsgruberem (cytuje najpewniej pracę: tenże, *Die Hofkirche zu St. Augustin in Wien*, Augsburg 1888). Studium tego ostatniego autora nie było niestety piszącemu te słowa dostępne. Wskazane okoliczności każą jednak podejrzewać, że „przeor Erhard” z 1425 r. zrodził się w istocie z pomyłki, jaką popełnił ongiś K. Lind, *Über die drei mittelalterlichen Kirchen der Minoriten, Augustiner und Carmeliten in der Stadt Wien*, „Berichte und Mitteilungen des Alterthums-Vereines zu Wien”, 5, 1861, s. 127–176, tu s. 163. To on doniósł o dokumencie z „29 VI 1425 r.”, w którym przeor Erhart z Weitra w zamian za fundację, jaką uczynił skarbnik Jörg der Dechser, zobowiązał się do codziennej mszy „auf dem Frauenaltar unter dem Lettner”. Te i inne przytoczone przez badacza szczegóły nie pozwalają przecież wątpić, że miał w rzeczywistości na myśli zachowany do dziś, tej właśnie treści akt z 25 I 1455, Wiener Stadt- und Landesarchiv, Hauptarchiv-Urkunden (1177–1526), 3608, <<http://monasterium.net/mom/AT-WStLA/HAUrk/3608/charter>> [dostęp: 1.02.2016]; *Regesten aus dem Archive der Stadt Wien*, w: *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien* [dalej: QGSW], seria II, t. 2, oprac. K. Uhlirz, Wien 1900, nr 3608, s. 369 n. Jego datację K. Lind musiał najwyraźniej mylnie odczytać (błąd w dacie dziennej wynikał z pomieszczenia dwóch świąt św. Pawła, w dokumencie wyraźnie wskazano święto styczniowe: „an sand Pauls tag seiner Bekerung”). Błędną informację K. Linda uwzględnił potem (we własnym wykazie przeorów konwentu wiedeńskiego) A. Mayer, *Das kirchliche Leben und die christliche Caritas (Wohltätigkeitsanstalten)*, w: *Geschichte der Stadt Wien*, t. II/2, red. A. Starzer, Wien 1905, s. 867–960, tu s. 882, przyp. 2.

²⁶ *Niederösterreichisches Landesarchiv, Urkundensammlung des Ständisches Archivs*, 2682 (8 X 1449), <http://www.noela.findbuch.net/perma_arid-3695-bekurz-5374412055726b-vnum-3564.html> [dostęp: 14.04.2016]; A. Starzer, *Regesten aus*

nym kapłanem (wyobrażając sobie, że ten porzuciwszy karierę świeckiego duchownego, przystał do augustianów), czy też rozpoznać w nim drugiego – ze względów chronologicznych nieco mniej prawdopodobnego – kandydata na skrybę omawianego kodeksu.

W tamtych czasach w Wiedniu działał wreszcie inny jeszcze imiennik wymienionych: Erhart Vogt z Weitra. Uczony, komentator Arystotelesa, studiował, a następnie wykładał na Uniwersytecie Wiedeńskim (immatrykulowany w 1439 r., *magister artium* w 1446 r., później bakałarz prawa, tamże)²⁷. Teoretycznie także on mógł sporządzić hagiograficzną kolekcję z rękopisu herzogenburskiego. Taka ewentualność wzbudza jednak większe wątpliwości: gdyby tak było, innymi słowy gdyby już w 1430 r. był osobą dojrzałą, immatrykulacja późniejsza aż o 9 lat pozostawałaby trudną do rozwikłania zagadką.

Nie są znane związki którejkolwiek z wymienionych postaci z klasztorami Kanoników Regularnych w Herzogenburgu ani (sens tej uwagi stanie się jasny za chwilę) Klosterneuburgu. Wiadomo jedynie, że przeor Erhart i wiedeńscy augustianie utrzymywali kontakty z miejscowym konwentem kanoników pw. św. Doroty²⁸. Nie od rzeczy będzie natomiast przypomnieć, że prawo patronatu do kościoła parafialnego w Grein należało w pierwszej połowie XV w. do innego jeszcze domu kanoników regularnych, położonego w niedalekim Waldhausen²⁹.

Bez jasnej odpowiedzi pozostać musi pytanie o powody, dla których Erhart z Weitra sporządził swoje małe legendarium. Niewykluczone oczywiście, że traktował je jako narzędzie własnego duchowego doskonalenia³⁰. Kryteria, jakimi kierował się w doborze tekstów, można co najwyżej próbować odgadnąć. Miejsce jego pobytu i pracy – Grein an der Donau – pozwalałoby wyjaśnić zainteresowanie kultem św. Idziego (takie wezwanie nosił tutejszy kościół parafialny) i św. Katarzyny (w Grein znajdowała się poświęcona jej kaplica)³¹. Z kolei cześć dla św. Wolfganga dałoby się chyba tłumaczyć jego pochodzeniem, tj. kojarzyć z ufundowanym w początkach XV w., noszącym wezwanie tego orędownika, pielgrzymkowym kościołem w Pfaffenschlag (obecnie St. Wolfgang), położonym ledwie kilka

dem k. k. Archiv für Niederösterreich, w: QGSW, seria I, t. 5, oprac. A. Starzer, Wien 1906, nr 4919, s. 40 n. (31 III 1450); *Regesten aus dem Archive der Stadt Wien*, t. 2, nr 3608, s. 369 n. (25 I 1455); H. Pfeiffer, *Regesten aus dem Archive des 1786 aufgehobenen Chorherrenstiftes St. Dorothea in Wien*, w: QGSW, seria I, t. 3, oprac. A. Mayer, Wien 1897, nr 2408, s. 32 (21 II 1455); *Wiener Ratsurteile des Spätmittelalters*, wyd. H. Demelius, Wien–Köln–Graz 1980, nr 99, s. 240–243 (4 VIII 1459, Erhart nie jest tu wprost tytułowany przeorem: „bruder Erhart von Weitra, anstat des prior vnd conuents”); K. Lind, *Über die drei mittelalterlichen Kirchen*, s. 163; A. Mayer, *Das kirchliche Leben*, s. 882, przyp. 2; F. Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten*, s. 266; A. Kunzelmann, *Geschichte*, s. 310 n. i przyp. 1188. Zdjęcia niektórych przywołanych dokumentów udostępnia portal: monasterium.net.

²⁷ *Die Matrikel der Universität Wien*, t. 1, Quellen zur Geschichte der Universität Wien, Graz–Köln 1956, s. 213; *Wiener Artistenregister 1416–1555*, oprac. T. Maisel, I. Matschinegg, A. Bracher, Wien 2007, <<https://phaidra.univie.ac.at/view/o:217>> [dostęp: 21.04.2016], nr 8498, 9013, 9155, 9535, 9862, 10008, 10272, 10632, 10700, 10981; J. Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhunderte ihres Bestehens*, Wien 1865, s. 601; Ch.H. Lohr, *Medieval Latin Aristotle Commentaries. Supplementary Authors*, „Traditio”, 30, 1974, s. 133 n.; M. Markowski, *Abhandlungen zur Logik an der Universität Wien in den Jahren 1365–1500*, „Studia Mediewistyczne”, 22, 1983, nr 1, s. 72; por. jednak tenże, *Wiedeńskie komentarze do dzieł Arystotelesa w rękopisie 749 biblioteki benedyktynów w Admont*, „Studia Antyczne i Mediewistyczne”, 36, 2003, s. 174. „Mistrz” Erhart z Weitra występuje też w dwóch dokumentach wystawionych w Wiedniu w 1458 r.: *Regesten aus dem Archive der Stadt Wien*, t. 3, nr 3787 (22 VI), s. 9 n., nr 3802 (26 VII), s. 13 (oryginały można oglądać na portalu: monasterium.net). Z pierwszego z nich wynika, że należał do grona *octogenarii* (*die Achter*) wiedeńskiej kolegiaty św. Szczepana.

²⁸ H. Pfeiffer, *Regesten*, nr 2408, s. 32; M. Fischer, *Historische Darstellung des Stiftes der regulirten lateranensischen Chorherren St. Dorothea zu Wien bis zu dessen Vereinigung mit dem Stifte Klosterneuburg*, w: *Topographie des Erzherzogthums Oesterreich*, t. 15, Wien 1836, s. 53.

²⁹ H.Fr.X. Müller, *Die kirchenrechtlichen Verhältnisse des Augustiner-Chorherrenstiftes Waldhausen im Spätmittelalter. Seine Anfänge und sein Pfarrnetz*, „Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines”, 113, 1968, nr 1, s. 88–90, 104, 108.

³⁰ Na marginesach zdarza się słowo „nota” wyróżniające miejsca uznane za godne uwagi (np. ustęp o przyczynach porzucenia przez św. Wojciecha biskupstwa, na k. 238v), na marginesie k. 256v narysowano nawet dłoń wskazującą palcem (najwyraźniej jako ważny) biblijny cytat w następującym fragmencie *Pasji św. Teodozji*: „Semper domestica cura contraria est anime salutis quia sicut scriptum est: Inimici hominis domestici eius” (Mi 7,6; Mt 10,36).

³¹ W 1361 r. dwunastu biskupów wystawiło w Awinionie przywilej odpustowy dla „kościół parafialnego świętego Idziego i kaplicy świętej Katarzyny w Grein”: *Urkunden-Buch des Landes ob der Enns*, t. 8, Wien 1883, nr 27, s. 24 n.

kilometrów na południe od Weitra³². Co do reszty prac – z *Żywotem św. Wojciecha* włącznie – motywacje skryby trudno wyświecić. W jego zbiorze zdecydowanie przeważają dzieła poświęcone męczennikom (wyjątkami są teksty o Wolfgangu [1], Idzim [9] i Udalryku [2]). Czyżby w takiej predylekcji wolno było dostrzec swego rodzaju *signum temporis*? W latach 20. XV w. północna Austria niejednokrotnie padała ofiarą najazdów husyckich. Dotknęły one także okolice Grein: w 1428 r. – a więc na krótko przed powstaniem zbioru Erharta – zniszczone zostały m.in. dwa wspomniane wyżej, pobliskie klasztory: kanonicki w Waldhausen i cysterski w Baumgartenberg³³. Miejscowemu duchowieństwu perspektywa śmierci męczeńskiej nie musiała się więc wydawać czymś odległym i nierzeczywistym...

Zawarte w przytoczonej wyżej nocie wskazówki na temat czasu i miejsca pracy Erharta, chociaż same w sobie nie budzą podejrzeń, w sposób niewątpliwy odnoszą się jednak wyłącznie do poprzedzających je tekstów o św. Wolfgangu. Powstaje pytanie, czy z równą precyzją określają miejsce i czas przepisania pozostałych prac (a więc także *Vita s. Adalberti*)?³⁴ Pewne drobne przesłanki mogą sugerować, że między zapisaniem pierwszej składki (do jej przedostatniej stronicy włącznie) a zapisaniem reszty skryba zrobił przerwę. Zwraca uwagę fakt, że papier pierwszego seksternionu ma inne znaki wodne (wzgórze o trzech wierzchołkach z prostym krzyżem łacińskim) niż papier pięciu pozostałych składek (waga)³⁵. Co więcej, poczynając od k. 223 (jest to pierwsza karta drugiej składki) zmienia się nieco sposób liniowania stronic: delikatne wcześniej kreski wyznaczające granice kolumn pisma ustępują miejsca stosunkowo grubym liniom wykonywanym atramentem. Wreszcie sam fakt wpisania przypominającej kolofon noty z wizytówką skryby wskazuje swego rodzaju cezurę, każąc przypuszczać, że w tym miejscu Erhart dostrzegł – jak się miało okazać, tymczasowy jedynie – finał swojej pracy. Nie są to argumenty rozstrzygające. Ważnej wskazówki dostarczy na pewno – pozostająca na razie badawczym postulatem – analiza herzogenburskiej kopii *Żywota św. Wolfganga*. Jeśli okaże się, że jej pierwowzór pochodził z tego samego kodeksu, z którego Erhart przepisał inne utwory, hipotezę o (dłuższej) przerwie w pisaniu trzeba będzie pewnie odrzucić. Do czasu, gdy to nie nastąpi, rok 1430 należy jednak traktować raczej jako *terminus a quo* spisania herzogenburskiej kopii *Żywota św. Wojciecha* (i innych towarzyszących mu dzieł). Nie ma wcale pewności, czy Erhart z Weitra cały czas pracował w Grein an der Donau.

Spośród wszystkich wyliczonych wyżej tekstów hagiograficznych z kodeksu o sygn. 57 jak dotąd tylko jeden doczekał się próby identyfikacji swojego rękopiśmiennego pierwowzoru. Cécile Lanéry badająca tradycję rękopiśmienną *Pasji św. św. Teodory i Didymusa* (BHL 8073) doszła do wniosku, że jej kopia z kodeksu herzogenburskiego powstała na podstawie zachowanego do dziś, XII-wiecznego rękopisu z klasztoru Kanoników Regularnych w Klosterneuburgu o sygn. 707. Uczona zauważyła, że manuskrypt ten – mieszczący obszerną, bo liczącą 40 utworów, kolekcję hagiograficzną – zawiera także inne teksty występujące w rękopisie herzogenburskim³⁶. W istocie znaleźć tu można (kolejność

³² Zob. G. Brucher, *St. Wolfgang bei Weitra*, w: *Gotik*, red. G. Brucher, *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich*, t. 2, München–London–New York 2000, s. 292 n. (z podaniem starszej literatury).

³³ F.X. Pritz, *Geschichte des aufgelassenen Stiftes der regulirten Chorherren des heil. Augustin zu Waldhausen im Lande ob der Enns*, „Archiv für Kunde Österreichischer Geschichts-Quellen”, 9, 1853, s. 305–351, tu s. 341; tenże, *Geschichte des aufgelassenen Cistercienser-Klosters Baumgartenberg im Lande ob der Enns. Aus Urkunden und anderen Quellen*, „Archiv für Kunde Österreichischer Geschichts-Quellen”, 12, 1854, s. 1–62, tu s. 37 n.; F. Stöller, *Österreich im Kriege gegen die Hussiten (1420–1436)*, „Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich”, NF, 22, 1929, s. 1–87, tu s. 52.

³⁴ Cyt. wyżej opisy inwentarzowe nie rozstrząsają tej kwestii; por. np. H. Mayo, *Descriptive Inventories*, s. 193, por. jednak tamże, s. 198 („about 1430”).

³⁵ Szczegółowe rozpoznanie filigranów kodeksu, które notabene wydają się występować w różniących się nieco między sobą wariantach, wymaga studiów przekraczających możliwości autora. W tym miejscu wystarczyć więc muszą najogólniejsze tylko wskazówki: „wzgórze z krzyżem” przypomina kształtem znaki skatalogowane przez G. Piccarda, *Wasserzeichen Dreieberg*, *Die Wasserzeichenkartei Piccard im Hauptstaatsarchiv Stuttgart* Findbuch, t. 16, cz. 1, Stuttgart 1996, cz. 2, s. 55–173; „waga” reprezentuje typ podobny do tych, które zestawił tenże, *Wasserzeichen Waage*, *Die Wasserzeichenkartei Piccard im Hauptstaatsarchiv Stuttgart* Findbuch, t. 5, Stuttgart 1978, cz. 1, s. 41–74.

³⁶ C. Lanéry, *La Passion de Théodora et Didyme. Édition des traductions latines BHL 8072 et 8073*, „Analecta Bollandiana”, 122, 2004, s. 5–50, tu s. 14 n.

odpowiada układowi rękopisu z Klosterneuburga, w nawiasach podano numery określające miejsce tych samych utworów w manuskrypcie z Herzogenburga): trzy wymienione wyżej teksty o św. Dionizym [12], *Pasję św. Gereona i towarzyszy* [13], *Pasję i Translację św. Fortunaty* [10], *Żywot św. Wolfganga* autorstwa Otloha [1], *Pasję św. Teodozji* [11], *Żywot św. Wojciecha* [6], *Pasję św. św. Teodory i Didymusa* [4], *Pasję św. Walensa* [7], *Pasję św. Dezyderiusza* [8], *Pasję św. Bonifacego* [14], *Pasję św. Albana i towarzyszy* [5], *Pasję św. Symforozy i jej synów* [16], *Pasję św. Zygmunta* [15]³⁷. Trudno oprzeć się podejrzeniu, którego udokumentowanie wymagałoby jednak szerszej zakrojonych studiów porównawczych, że kodeks Klosterneuburg, Stiftsbibliothek 707 był nie jedynym wprawdzie, ale głównym źródłem, z którego Erhart z Weitra zaczerpnął teksty do swojej kolekcji.

Analiza herzogenburskiej kopii najstarszego *Żywota św. Wojciecha* [dalej: *Hb*] stanowić może (ma się rozumieć: jedynie cząstkową) przesłankę potwierdzającą taki domysł. Ujawnia liczne, a co ważniejsze wysoce znamienne zbieżności właśnie z dobrze znaną XII-wieczną kopią *Żywota* z kodeksu Klosterneuburg, Stiftsbibliothek 707, k. 107r–119v [w ślad za J. Karwasińską dalej: *Kn*]. Pokrewieństwo obu rękopisów każe podejrzewać już sam – wykazujący niewielkie tylko odchylenia – podział utworu na rozdziały³⁸, ale w sposób rozstrzygający przekonuje o nim porównawcza analiza poszczególnych fragmentów tekstu.

Należy na wstępie zauważyć, że tę ostatnią utrudniają w pewnym stopniu błędy, które wkradły się do aparatu krytycznego wydania J. Karwasińskiej. Jakże skądinąd zasłużona edytorka w niektórych przypadkach w sposób nieprecyzyjny lub zgoła fałszywy informuje o lekcjach *Kn*³⁹. Miarodajna ocena stopnia wzajemnej zależności *Hb* i *Kn*, wymagała więc autopsji rękopisu klosterneuburskiego⁴⁰.

Wśród wielu charakterystycznych koincydencji dowodzących pokrewieństwa obu manuskryptów⁴¹ na wyróżnienie zasługują zwłaszcza te wspólne im lekcje, które nie mają żadnych analogii w innych kopiach *Żywota*. Tylko *Hb* i *Kn*, opuszczają (w całości) ostatnie zdanie rozdziału 29⁴², tylko one wykazują takie odmianki jak np.: *baptismatis* w miejsce *crismatis* (cap. 3), *audi* miast *accipe* (cap. 15), *faceret* zamiast *fierent* (cap. 17), *cursu*, a nie *gressu* (cap. 19), *agnouimus*, *agnouimus* w miejsce *agnoscimus* (cap. 26), *lucienses* na określenie Luciców (cap. 27), brak słów *carine et* (cap. 28), *sopifera*, a nie *soporifera* (cap. 30)⁴³.

Co więcej, niektóre lekcje właściwe wyłącznie *Hb* da się bez trudu wywieść z nieznacznie tylko różnych, a skądinąd również unikalnych sformułowań *Kn*. Pojawiającą się jedynie u Erharta z Weitra lekcję: *gregorius* (cap. 14) można wyjaśnić jako rozwinięcie zastosowanego przez kopistę *Kn*, nietypowego skrócenia *gregs*⁴⁴. Występująca w *Hb* lekcja: *ut quasi per se* (cap. 29) tłumaczy się uwzględnieniem

³⁷ Por. H. Pfeiffer, B. Černík, *Catalogus codicum manu scriptorum, qui in bibliotheca Canoniorum Regularium s. Augustini Claustro Neuburgi asservantur*, Klosterneuburg b.d.w. [rkps], t. 4, s. 964–974, <http://manuscripta.at/_scripts/php/newWin4msDescription.php?ID=914> [dostęp: 20.01.2016]. O kodeksie Klosterneuburg, Stiftsbibliothek 707, zob. też ostatnio D.Ó. Riain, *The „Magnum Legendarium Austriacum”. A New Investigation of One of Medieval Europe’s Richest Hagiographical Collections*, „Analecta Bollandiana”, 133, 2015, s. 87–165, zwł. s. 124–128.

³⁸ Wyjąwszy dwa początkowe (wyróżnione za pomocą wykonanych czerwonym i niebieskim atramentem inicjałów) *Hb* nie dzieli tekstu na akapity (*sensu stricto*), zaznacza jednak ich granice za pomocą znaku interpunkcyjnego w formie dwóch małych, ukośnych krescetek: // . W ośmiu przypadkach odbiega od podziału właściwego *Kn* (który notabene dzieli tekst dużo czytelniej), scalając wyodrębnione tu ustępy. Raz tylko (k. 242rb, od słów: „Hoc autem non sic...”; VA I/A, cap. 23, s. 35) wyróżnia nowy ustęp tekstu tam, gdzie *Kn*, go nie wskazuje.

³⁹ Zob. niżej, Aneks 3.

⁴⁰ Piszący te słowa wykorzystał w tym celu mikrofilm odpowiednich partii manuskryptu uzyskany z Hill Museum & Manuscript Library, Saint John’s University, Collegeville, Minnesota.

⁴¹ Skalę tych zbieżności – na tle różnic zachodzących między *Hb* a tekstem redakcji cesarskiej *Vita prior* w brzmieniu przyjętym przez J. Karwasińską – pozwala w pełni ocenić zestawienie zamieszczone w Aneksie 1.

⁴² Aneks 1, poz. 344.

⁴³ Aneks 1, poz. 27, 157, 174, 203, 298, 306, 312, 350; zob. ponadto poz. 4, 14, 18, 36, 37, 41, 52, 55, 65, 67, 91, 99, 110, 115, 116, 118, 124, 125, 130, 131, 136, 140, 150, 153, 154, 171, 178 (?), 181, 185, 191, 193, 205, 215, 216, 235, 258, 283, 295, 302, 319, 323, 336, 360, 362. Jako znaczący wskazać trzeba przy tym fakt, że w niektórych podanych przypadkach (poz. 130, 157, 181) lekcja *Kn*, obejmuje dopisek interlinearny lub marginalny, który w *Hb* wciągnięto do tekstu.

⁴⁴ Aneks 1, poz. 137.

poprawki dodanej na marginesie *Kn₁*, przy jednoczesnym pominięciu powtórzonego tu omyłkowo *ut*⁴⁵. Jeśli nagłówek *Vita prior* w *Hb* różni się od incipitu z *Kn₁*, to jedną tylko literą: Erhart poprawił *Adelberti* na *Adalberti*⁴⁶.

Bliskie związki filiacyjne obu rękopisów nie budzą więc wątpliwości. Pozostaje – na drodze analizy lekcji różnych – ocenić, czy *Hb* stanowi po prostu kopię *Kn₁*, czy też oba manuskrypty miały wspólny, a zaginiony obecnie pierwowzór⁴⁷, czy może Erhart z Weitra dysponował więcej niż jedną podstawą i dokonał kontaminacji. Jak wiadomo, klasztor w Klosterneuburgu po dziś dzień posiada inny jeszcze kodeks mieszczący odmienną od *Kn₁* kopię *Vita prior*⁴⁸.

Większość tych lekcji *Hb*, które odróżniają go od *Kn₁*, okazuje się pozbawiona wszelkich w ogóle analogii w tradycji rękopiśmiennej *Żywota*⁴⁹. Są to z pewnością błędy własne Erharta z Weitra, już to omyłki czy opustki wynikłe z nieuwagi lub zmęczenia⁵⁰, już to zmiany wprowadzone świadomie. Te ostatnie rzadko kiedy oznaczają niewielką niechby ingerencję w treść utworu (największa bodaj innowacja polega na dodaniu niemieckiej nazwy Magdeburga: „id est maidewurch”)⁵¹, częściej mają postać drobnych poprawek językowych⁵², by nie wspominać o wynikłych z predylekcji kopisty korektach ortograficznych⁵³. Zdarza się oczywiście, że odróżnienie świadomej poprawki od pomyłki bywa trudne (jak np. w przypadku zmiany szyku wyrazów)⁵⁴, ale wątpliwości tego rodzaju nie mają dla dyskusji nad filiacją rękopisów znaczenia.

Na baczniejszą uwagę zasługują miejsca, w których *Hb* wykazuje lekcję różną od *Kn₁*, ale skądinąd znaną. Także te lekcje – jeśli przyrzeć się im uważnie – nie pozwalają jednak podejrzewać istnienia innej niż *Kn₁* podstawy *Hb*. Gros owych różnic (a z drugiej strony zbieżności) da się z powodzeniem wyjaśnić samodzielnymi poprawkami wprowadzonymi przez Erharta z Weitra tam, gdzie u kopisty z Klosterneuburga napotkał obcą sobie ortografię⁵⁵ lub łatwy do naprawienia błąd⁵⁶. Na skutek takich modyfikacji niejednokrotnie upodobił swoją kopię *Vita prior* do innych, czasem także wczesnych rękopisów (na przekór *Kn₁*). Powstałe w ten sposób drobne koincydencje (dotyczą pojedynczych słów) nie mogą stanowić oparcia dla hipotezy o zaginionym manuskrypcie lub kontaminacji⁵⁷. Najcelniejszą bodaj poprawką Erharta wydaje się przywrócenie oryginalnej lekcji *iudeus* w opowieści o powodach opuszczenia przez św. Wojciecha Pragi (cap. 12). *Kn₁* ma w tym miejscu gramatycznie poprawne, ale

⁴⁵ Aneks 1, poz. 196.

⁴⁶ Aneks 1, poz. 1.

⁴⁷ Oczywiście, wobec faktu, że w kilku miejscach *Hb* wciąga do tekstu dopiski interlinearne lub marginalne kopisty *Kn₁*, taka hipoteza już na pierwszy rzut oka nie wydaje się zbyt prawdopodobna.

⁴⁸ Klosterneuburg, Stiftsbibliothek 708, k. 170r–186v; VA I/A, wstęp wydawcy, s. XVI (*Kn₂*). O całym tym kodeksie zob. ostatnio D.Ó. Riain, *The „Magnum Legendarium Austriacum”*, zwł. s. 110 nn. (z datacją na ok. 1300 r.).

⁴⁹ Nie zawsze można mieć pewność, czy lekcje *Kn₁* i *Hb* są różne, czy tożsame: Aneks 1, poz. 104, 111 (niejednoznaczne skrócenia). Raczej zgodność upatrywać należy w dwóch innych przypadkach: Aneks 1, poz. 268; Aneks 2, poz. 8.

⁵⁰ Zob. Aneks 1, poz. 7, 23, 32, 34, 127, 143 (największa opustka), 155, 164, 206, 273, 315, 318, 329, 331, 346. Pewną liczbę własnych błędów Erhart zdołał wychwycić i poprawić. Z tych interwencji (przeróbek, skreśleń) w zamieszczonym niżej Aneksie 1 uwzględniono tylko te uznane za bardziej interesujące (co nie znaczy: największe).

⁵¹ Aneks 1, poz. 19, zob. też poz. 124, 222, 262, 277, 304.

⁵² Zob. Aneks 1, poz. 53, 123, 145, 158, 167, 184, 186, 190, 195, 241, 255, 276, 316, 321, 364; zob. też przypadki omówione wyżej: Aneks 1, poz. 1, 196.

⁵³ Zob. niżej, przyp. 62, oraz Aneks 1, poz. 44, 210, 211, 245, 288, 309, 313, 314, 365, może też poz. 41, 80, 225.

⁵⁴ Zob. Aneks 1, poz. 6, 10, 20, 47, 79, 92, 96, 147, 177, 207, 223, 234, 261, 263, 264, 265, 289, 328, 353.

⁵⁵ Aneks 1, poz. 2, 22, 95, 129, 133, 187, 194, 214, 227, 229, 308; Aneks 2, poz. 5–7, 17. Podobnie trzeba rozumieć zamianę *domni* na *domini* (Aneks 2, poz. 15) oraz archaicznego *palaniorum* na powszechne w XV w.: *polonorum*, tj. na formę znaną też z innych późnych rękopisów *Żywota* (Aneks 1, poz. 292). Poza nawias rozważań można natomiast wyłączyć skądinąd problematyczną, a na pewno nieistotną, ortograficzną odmiankę: Aneks 1, poz. 253 (jej ewentualne inne wystąpienia wymagałyby kwerendy).

⁵⁶ Aneks 2, poz. 2–4, 10, 11, 13, 14, 18, 20–24. Jako rezultat poprawienia lekcji uznanej za błędną trzeba też rozumieć: Aneks 1, poz. 330; Aneks 2, poz. 1; zob. też przyp. następne.

⁵⁷ To samo dotyczy czterech dalszych zmian wynikłych najpewniej z prób udoskonalenia podstawy: Aneks 1, poz. 226 (= Aneks 2, poz. 16), 337 (nieco bardziej intrygujący przypadek), 358; Aneks 2, poz. 12 (drobna, ale kongenialna poprawka).

pozbawione sensu *uidens*⁵⁸. Najwyraźniej dostrzegając ów semantyczny niedostatek, Erhart zapoznał się z dalszym ciągiem opowiadania, na tej podstawie zidentyfikował omyłkę i skutecznie ją wyeliminował. Trafną zamianę błędnego *feruoris* na oryginalne *furoris* (cap. 26) ułatwiła pewnie erudycja biblijna⁵⁹.

Niewielka grupa analogii między *Hb* a innymi rękopisami (na przekór *Kn₁*) wynikła wreszcie – rzecz na pozór paradoksalna – z omyłek samego Erharta. Są to przecież także zbieżności drobne, dotyczą pojedynczych słów (jeśli nie liter), względnie szyku wyrazów (w parze)⁶⁰. Każdą z nich traktować należy jako dzieło przypadku. Na pewno nie uprawniają one do twierdzenia, że skryba *Hb* dysponował jakimkolwiek innym niż *Kn₁* egzemplarzem *Vita prior*.

Porównanie lekcji *Hb* z lekcjami pozostałych rękopisów nie pozostawia więc wątpliwości, że wpisując do swojego małego legendarium *Żywot św. Wojciecha*, Erhart z Weitra wykorzystał jako jedyną podstawę zachowany do dziś kodeks Klosterneuburg, Stiftsbibliothek 707. W tej sytuacji stworzona przezeń kopia nie może oczywiście pomóc w studiach nad oryginalnym brzmieniem utworu. Stanowi jedynie stosunkowo późne świadectwo jego skądinąd długiej historii. Niestety, przy obecnym stanie badań nie da się odpowiedzieć na pytanie, w jakich okolicznościach Erhart dostał do rąk rękopis klosterneuburski ani też, w jaki sposób jego własny manuskrypt trafił następnie do Herzogenburga. Klucz do rozwikłania obu kwestii zdają się stanowić kontakty austriackich konwentów kanoników regularnych (czy poza Klosterneuburgiem i Herzogenburgiem jakąś rolę odegrał też klasztor w Waldhausen?), ale zważywszy na powikłane losy herzogenburskiego księgozbioru trudno w tym względzie o pewne wnioski⁶¹. Ponieważ kopia *Vita prior* z legendarium Erharta nie wykazuje podziału na lekcje (do czytań liturgicznych), nie ma dowodów na jej wykorzystywanie w praktykach kultowych, czy to w Herzogenburgu, czy gdziekolwiek indziej. Nie są też znane żadne ślady jej recepcji ani w średniowieczu, ani w czasach nowożytnych.

⁵⁸ Aneks 2, poz. 9.

⁵⁹ Aneks 2, poz. 19; por. zwł. Iz 13,9: „irae furorisque”, często powraca wyrażenie „ira furoris”, zob. np. 2 Krl 23,26; 2 Krn 28,13; 30,8; Hi 20,23.

⁶⁰ Aneks 1, poz. 148, 189, 348 oraz 63, 183, 290 (zmiana szyku wyrazów mogła też być zabiegiem świadomym). Najbardziej frapujący, ale również drobny i najwyraźniej przypadkowy *casus* to: Aneks 1, poz. 351. W trzech innych miejscach lekcja *Hb* odpowiada wprawdzie *Kn₁*, ale powstała na skutek poprawienia czy przerobienia lekcji znanej z innych rękopisów: Aneks 1, poz. 17, 82, 243. Także te koincydencje nie wydają się znaczące.

⁶¹ Zob. W. Payrich, *Herzogenburg*, s. 72 n.

Aneks 1

Wykaz lekcji odróżniających *Hb* od tekstu redakcji „A” *Vita prior* ustalonego przez Jadwigę Karwasińską⁶²

lp.	VA I/A, strona, wiersz	<i>Hb</i> , karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do <i>Hb</i>
caput 1			
1	3, 1–2: Incipit passio sancti Adalberti martiris Christi	235vb: De vita sancti Adalberti episcopi et martyris	De uita sancti Adelberti episcopi et martyris <i>Kn</i> ₁ , De vita et passione sancti Adalberti episcopi et martiris sequitur <i>Wr</i>
2	3, 5: Sclauoniam	235vb: Bohemiam	<i>Pr</i> ₂ <i>Pr</i> ₃ <i>TrOs</i> , boemiam <i>WbKn</i> ₁ <i>Ad</i> ₂ <i>St</i>
3	3, 5: cognomine	235vb: nomine	<i>Kn</i> ₁ <i>Cr</i>
4	3, 7: uero	235vb: <i>deest</i>	<i>Kn</i> ₁
5	3, 10: uir	235vb: vir quidam	<i>Kn</i> ₁ <i>Ad</i> ₂
6	4, 1: Zlaunic nomine	235vb: nomine Zlauncius	Zlauntius nomine <i>Kn</i> ₁ , nomine Sławnyk <i>Wr</i>
7	4, 2: misericordię	236ra: iusticie	<i>lectio unica</i>
8	4, 4: precepta	236ra: preceptum	<i>Kn</i> ₁ [107r] <i>Kn</i> ₂
9	4, 6: eadem	236ra: eademque	<i>omnes praeter LsLlRv</i> ₂ <i>ZfPr</i> ₁ <i>WrGnAq</i>
10	4, 10: oratione	236ra: oracionibus	<i>lectio unica</i>
caput 2			
11	4, 15: procreauerant	236ra: procreauerat	<i>Kn</i> ₁ [107v] <i>OsCr</i>
12	5, 1: Woietech	236ra: Woitech	<i>HkZw</i> ₁ <i>WdMK</i> ₁ <i>Kn</i> ₂ <i>Ad</i> ₂
13	5, 3: uerum	236ra: uel	<i>WbKn</i> ₁ <i>Ad</i> ₂ <i>Pr</i> ₂ <i>StOs</i>
14	5, 7: decurrunt	236rb: discurrunt	<i>Kn</i> ₁
caput 3			
15	5, 20: inbuitur	236rb: imbuitur	<i>omnes praeter LsPr</i> ₃ <i>TrAq</i>
16	6, 2: Adalbertum	236rb: Adelbertum	<i>Kn</i> ₁ [107v] <i>St</i>

⁶² Pominięto następujące oboczności w słowach pospolitych: *-ci/-ti-* (*Hb* preferuje „c”); *-ae/-e/-e-* (*Hb* nie stosuje dyftongu ani „e caudata”); *con-/com-*; *inp-/imp-/īp-* (*Hb* ma najczęściej *imp-*); *-u/-v-*; *uu-/vu-/w-* (*Hb* ma np. *wlt*, *wlgus*); *-gu/-gw-*; *ads-/ass-/as-*; *exs-/ex-*; *f-/ff-*; *-id/-it* w końcówce 3 os. lp. (*Hb* ma zawsze *-it*); *his/hīs* oraz *hi/hīi* (*Hb* stosuje formy ze zdwojonym „i”); *-mn-/mpn-* (*Hb* – odmiennie od *Kn*₁ – preferuje drugą formę, więc np. *sompnum*); *-c/-k-*; *-cr/-chr-*; *-t/-th-*; *-i/-y-* (*Hb* ma m.in. *ymbre*, *phylosophie*, *ymo*, ale też np. *martirium*); *cotid-/cottid-*; *capel-/cappel-* (*Hb* podwaja „p”); *baptiz-/baptis-* (*Hb* ma najczęściej formę z „s”); *mihi/michi*; *nihill/nichil*; *uelud/uelut*; *apud/aput*; *quecunquel/quecumque/quecūque*; *obtulit/optulit* (*Hb* ma dwakroć tę drugą formę, inaczej niż *Kn*₁); *nunquam/numquam/nūquam* (*Hb* skraca); *quicquid/quidquid/quitquid* (*Hb* konsekwentnie stosuje ostatnią formę). Zignorowano też różnice wynikłe z faktu, że poza dwoma przypadkami (k. 237va = VA I/A, cap. 7, s. 12; k. 239vb = VA I/A, cap. 15, s. 22) *Hb* nie używa słowa *domnus*, które zastępuje skrótem dla *dominus* (tj. *dns* z kreską abrewiacji). Pominięto wreszcie rozbieżności sprowadzające się do stosowania wielkiej/małej litery, łącznej/rozłącznej pisowni przyimków z innymi wyrazami (to samo dotyczy: *seipsum/se ipsum*, *nondum/non dum*, *si quid/siquid*), a ponadto – poza wyjątkami, które wydały się interesujące – informacje o poprawkach dokonanych przez kopistę, jego interpunkcji i skrótach (wyjąwszy wątpliwe, z zasady rozwiązywanych). Ostatnia kolumna zestawienia polega na informacjach pochodzących z wydania J. Karwasińskiej (pominięto wskazówki dotyczące dopisków z czasów nowożytnych i późniejszych). Lekcje *Aq* dodano na podstawie edycji J. Hoffmanna. Tam, gdzie lekcja *Kn*₁ odbiega – co ustalono na podstawie posiadanego mikrofilmu – od informacji edytorce, syglę *Kn*₁ zaopatrzone w adnotację wskazującą odpowiednią kartę rękopisu. Znak zapytania dodany niekiedy do określenia *lectio unica* lub do trzech kropek oznacza podejrzenia, że brak informacji o innych wystąpieniach danej lekcji wynika tylko z zasad przyjętych w edycji J. Karwasińskiej. Zastosowano następujące skróty: *abbrev.* – *abbreviatio*, *del.* – *deletum/a*, *corr.* – *correctum/a*, *suprascr.* – *suprascriptum/a*, *adscr.* – *adscriptum/a*, *eras.* – *erasum/a*, *l.* – *littera*, *marg.* – *margo*.

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
17	6, 3: recessit	236rb: <i>corr. ex</i> discessit	<i>cf. discessit LLRv₂Aq</i> (<i>recessit reliqui</i>)
18	6, 3: sacre urbi	236rb: sacre tunc vrbi	<i>Kn₁</i> , tunc <i>del. Ad₂</i>
19	6, 4: ciuitas, grece Parthenopolis uocatur	236rb: ciuitas dicitur id est maidewurch grece parthenopolis	<i>lectio unica</i> , ciuitas dicitur grece parthenopolis <i>Kn₁</i> , ciuitas vulgariter meydeburg grece parthenopolis uocatur <i>Wr</i>
20	6, 6: autem	236rb: <i>deest</i>	<i>lectio unica</i>
21	6, 6: pro peccatis semiruta	236rb: semiruta pro peccatis	<i>Kn₁Ad₂</i>
22	6, 7: male fida	236rb: malefida	<i>omnes praeter LsZfKn₁CrAq</i>
23	6, 7: statio	236rb: <i>deest</i>	<i>lectio unica</i>
24	6, 7: Ipso tempore	236rb: Ipso in tempore	<i>Kn₁Ad₂</i>
25	6, 7–8: Astricus	236va: Ohtricus	<i>WbKn₁Ad₂</i>
26	6, 10: sacro sancti	236va: sacrosancti	<i>LLRv₂BbStOsWrAq</i> , sacro sancti <i>in lineis divisio HkZw₁Zw₂BgWdMlKn₁Kn₂Ad₂Pr₃TrCrGn</i>
27	6, 10: crismatis	236va: baptismatis	<i>Kn₁</i>
28	7, 1: Adalbertum	236va: Adelbertum	<i>Zw₁Kn₁</i>
29	7, 2: spiritus semper	236va: semper spiritus	<i>Kn₁Ad₂Pr₃</i>
30	7, 2: cucurrit	236va: currunt	<i>omnes praeter LsPr₃Cr</i>
caput 4			
31	7, 8: domicilia confugit	236va: confugit domicilia	<i>Kn₁[108r]Ad₂</i>
32	7, 17: semet ipsum	236va: sempiternum	<i>lectio unica</i>
33	8, 2: sibi	236va: <i>deest</i>	<i>WbKn₁Ad₂Wr</i>
34	8, 2: Dautici	236va: duitici	<i>lectio unica</i>
35	8, 2–3: spiritali	236va–b: spiritali	<i>omnes praeter LsZfWrAq</i>
36	8, 5: sibi	236vb: <i>deest</i>	<i>Kn₁</i>
caput 5			
37	8, 11: Concurrent	236vb: Concurrerunt	<i>Kn₁[108v]</i> , Concurrerunt <i>corr. in Concurrent Ls</i> , Concurrerunt omnes <i>Gn</i>
38	8, 11: quidnam	236vb: quid nam	<i>Kn₁[in lineis divisio, 108v]Rv₂Pr₂Pr₃TrAq</i>
39	8, 11: cachinno	236vb: cachinio	<i>lectio unica</i>
40	8, 12: uero	236vb: autem	<i>omnes praeter LsLLRv₂Zw₂Aq</i>
41	8, 12: quia	236vb: qui	<i>Kn₁[108v]</i>
42	8, 22: erat pater	236vb: erat eius pater	<i>Kn₁[108v]Kn₂Ad₂</i>
43	9, 5: faciliore	237ra: faciliori	<i>omnes praeter LsLIWbAq</i>
44	9, 6: seculi amara	237ra: amara seculi	<i>lectio unica</i>
caput 6			
45	9, 10: Adalbertus	237ra: Adelbertus	<i>HkZw₁Zw₂BgWdMlKn₁</i>
46	9, 11: transuolarat	237ra: transuolauit	<i>Kn₁Ad₂Os</i>
47	9, 15–16: adhuc magna pars anime	237ra: magna pars anime adhuc	<i>lectio unica</i>
48	9, 17: Ei	237ra: heu	<i>omnes praeter LsLLRv₂ZfWbZw₂WrGn</i>
49	10, 1: diuersus	237ra: mutatus	<i>WbKn₁Ad₂</i>

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
50	10, 1: Ei	237ra: heu	<i>omnes praeter Ls</i>
51	10, 5: ut	237ra: <i>deest</i>	<i>omnes praeter LIGn</i> (ut <i>eras. Ls</i> , ut <i>del. Kn₁</i>)
52	10, 6: ueniabile tamen	237rb: tamen ueniabile	<i>Kn₁</i>
53	10, 7: erga pium Dominum foret	237rb: <i>esset erga pium dominum</i>	<i>lectio unica</i>
54	10, 7: nisi	237rb: nisi quod	<i>WbKn₁Ad₂</i>
55	10, 10: nil	237rb: nichil	<i>Kn₁</i>
56	10, 11–12: et dolebit	237rb: dolebitque	<i>WbKn₁Ad₂</i>
57	10, 13: morientur	237rb: moriuntur	<i>WbWdKn₁Kn₂Ad₂OsWr</i>
58	10, 14: dicto	237rb: <i>deest</i>	<i>LsLlRv₂WbKn₁OsAq</i>
59	10, 16: Adalbertus	237rb: Adelbertus	<i>HkZw₁Zw₂BgWdKn₁</i>
caput 7			
60	11, 10: Adalbertus	237rb: Adelbertus	<i>HkZw₁Zw₂BgWdKn₁Kn₂</i>
61	11, 12: amministrat	237rb: administrat	<i>Kn₁Ad₂Wr</i>
62	11, 13: ecclesia	237va: ecclesiam	<i>Kn₁[109v]Aq</i>
63	11, 18: iactare uos	237va: vos iactare	<i>HkZw₁Zw₂BgWdMlKn₂Pr₂Pr₃TrStOsAq</i>
64	11, 19: ubicumque eum	237va: eumque cum	<i>Kn₁Ad₂</i>
65	12, 1: dentibus	237va: gentibus	<i>Kn₁</i>
66	12, 2: postero	237va: postera	<i>Kn₁Ad₂Os</i>
67	12, 3: Adalbertus	237va: Albertus	<i>Kn₁</i>
68	12, 4: populi cum clero	237va: populus cum clero	<i>ZfWbKn₁Pr₂</i>
caput 8			
69	12, 7: Sarracino	237va: sarracinico	<i>Kn₁[109v]</i> , saracinico <i>WbAd₂</i>
70	12, 15: adquiescens	237vb: acquiescens	<i>Kn₁[109v]Rv₁Rv₂ZfAd₂BbPr₃TrOs</i>
71	12, 15–13, 1: Mogontino	237vb: magoncio	magontio <i>Kn₁</i>
72	13, 2: nostri	237vb: <i>deest</i>	<i>LlWbKn₁Aq</i>
73	13, 2: Christi	237vb: <i>deest</i>	<i>Kn₁Ad₂</i>
74	13, 5: ora	237vb: ore	<i>Kn₁Ad₂</i>
75	13, 6: sanctam ciuitatem	237vb: ciuitatem sanctam	<i>Rv₁Rv₂Kn₁Ad₂</i>
76	13, 7: preclusus	237vb: predictus	<i>Kn₁Ad₂Pr₂</i>
77	13, 7: Uuecezlaus	237vb: Wenzlaus	<i>Zw₁Kn₁</i>
78	13, 9: consumans	237vb: consummans	<i>LlRv₁Rv₂HkZw₁Zw₂WdMlKn₁[110r]</i> <i>Kn₂</i>
79	13, 9: ac	237vb: atque	<i>lectio unica</i>
caput 9			
80	14, 6: commoditatibus	237vb: comoditatibus	<i>lectio unica?</i> (commoditatibus <i>Kn₁</i>)
81	14, 8: elimosynarios	238ra: <i>deest</i>	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂GnAq</i>
82	14, 12: paleis	238ra: <i>altis corr. ex altus</i>	<i>altis ZfWbHkZw₁Zw₂BgBbWdMlKn₁</i> <i>Kn₂Ad₂Pr₂St OsGn</i> , <i>altus Pr₃Tr</i>
83	15, 1: iuit	238ra: itur	<i>WbKn₁Ad₂</i>
caput 10			
84	15, 6: et carcere	238ra: et in carcere	<i>Ll(suprascr.)ZfHkZw₁Zw₂BgWdMlKn₁</i> <i>(suprascr.) Kn₂BbPr₂Pr₃TrStOsGn</i>

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
85	15, 8: et	238ra: aut	<i>Kn₁Ad₂</i>
86	15, 10: seminis tempus	238ra: tempus seminis	<i>Kn₁Ad₂</i>
87	15, 13: genu	238rb: genuum	<i>omnes praeter LsPr₃Tr</i>
88	15, 13: flexibus	238rb: flexionibus	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂WdBbAq</i>
89	15, 14: exiit	238rb: exit	<i>Kn₁St</i>
90	15, 15: monachicę	238rb: monastice	<i>Kn₁[110v]Ad₂Gn</i>
91	15, 16: primam	238rb: primam autem	<i>Kn₁</i>
92	15, 17: uidua	238rb: aduena	<i>lectio unica</i>
93	15, 18: Dauidicis	238rb: dauiticis	<i>LlRv₁Rv₂ZfWbHkZw₁Kn₁BbTrAq</i>
94	16, 2: opere	238rb: opera	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂Aq</i>
caput 11			
95	16, 8: ostia	238rb: hostia	<i>Zw₁Kn₂Pr₃TrOsAq</i>
96	16, 12: mendici clamorem	238rb–va: clamorem mendici	<i>lectio unica</i>
97	16, 12: rugas	238va: rugam	<i>WbKn₁Ad₂</i>
98	16, 13: compressit	238va: complicuit	<i>LlRv₁Rv₂WbKn₁Aq</i>
99	16, 14: cumque	238va: eumque	<i>Kn₁[111r]</i>
100	16, 14: Myzl	238va: Willico	<i>WbKn₁Ad₂</i>
101	16, 15: camerarius	238va: prepositus	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂Aq</i>
102	16, 15: requirere	238va: inquirere	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfGnAq</i>
103	17, 2: forsitan	238va: forsan	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfGnAq</i>
caput 12			
104	17, 4: desierat	238va: desier̄t <i>ut videtur pro</i> desierant	<i>desierant WbHkZw₁BgWdMlKn₁Kn₂ Ad₂Pr₂Pr₃Tr StOs</i>
105	17, 5: nisi	238va: sibi	<i>WbKn₁Ad₂</i>
106	17, 7–8: infirmitatibus	238va: infirmis	<i>omnes praeter LsLlZfPr₂Hk</i>
107	17, 11: lapsi	238va: relapsi	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfGnAq</i>
108	17, 13: caulas	238va: claus	<i>WbKn₁Ad₂Pr₃Tr</i>
109	17, 14: inpugnationibus	238va: machinacionibus	<i>Kn₁Ad₂</i>
110	17, 14: populum	238va: <i>deest</i>	<i>Kn₁</i>
111	17, 17: festinarunt	238va: festinaũnt	<i>festinauerunt WbKn₁Ad₂Pr₃Tr</i>
112	18, 2: perditę	238vb: perfide	<i>Kn₁Ad₂</i>
113	18, 5: comperierunt	238vb: compererunt	<i>Ll(suprascr.)Rv₁Rv₂WbZw₁MlKn₂Ad₂ Pr₂Aq, conpererunt Zw₂WdKn₁</i>
114	18, 10: auctoritatis	238vb: potestatis	<i>HkKn₁Ad₂</i>
115	18, 12: adhuc	238vb: ad hec	<i>Kn₁</i>
116	18, 13: Admouet	238vb: Admouit	<i>Kn₁</i>
117	18, 14: Uuilliconem	238vb: Williconem	<i>Rv₁Rv₂ZfWbHkZw₁BgWdMlKn₁ (adscr. in marg.)Kn₂Ad₂BbSt⁶³Aq</i>
118	18, 15: preerat ceteris	238vb: ceteris preerat	<i>Kn₁</i>
119	18, 15–16: suorum participem fecit	238vb: suorum esse participem fecit	<i>Kn₁[111v]Ad₂?⁶⁴</i>

⁶³ Jako lekcję tych rękopisów J. Karwasińska podaje: *Williconen*, co wydaje się błędem drukarskim.

⁶⁴ Z wydania J. Karwasińskiej, VA I/A, s. 18 i przyp. s-t, wynikałoby, że lekcja rękopisów *Kn₁* i *Ad₂* brzmi: „suorum esse participem” (bez *fecit*). W przypadku *Kn₁* jest to wskazówka błędna, rodzi się podejrzenie, że to samo dotyczy *Ad₂*.

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
120	18, 17: mitissimus	238vb: sanctissimus	<i>Kn₁Ad₂</i>
121	19, 1: nos corpus	238vb: nos sumus corpus	<i>WbKn₁</i>
caput 13			
122	19, 7: foret acturus	239ra: agendum foret	<i>WbKn₁Ad₂</i>
123	19, 10: iusto	239ra: iusticia	<i>lectio unica</i>
124	19, 18: dilecto	239ra: dileccione domini	<i>lectio unica, dilectione Kn₁</i>
125	19, 20: erat	239ra: <i>deest</i>	<i>Kn₁</i>
126	19, 21: euacuat	239ra: euacuauit	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂Aq</i>
caput 14			
127	20, 2: augusta	239ra: <i>deest</i>	<i>lectio unica (aliis mutatis augusta deest etiam Gn)</i>
128	20, 2: Theuphanu	239ra: Theophana	<i>Kn₁Ad₂</i>
129	20, 6: Hierosolimam	239rb: iherosolimam	<i>LlRv₂Kn₂BbAq</i>
130	20, 7: posset, pro	239rb: posset contradidit et pro	<i>Kn₁ (et suprascr.)</i>
131	20, 8: eadem	239rb: idem	<i>Kn₁</i>
132	20, 9: nil	239rb: nichil	<i>omnes praeter LsLlRv₂Wb</i>
133	20, 12: Hierosolimis	239rb: ierosolimis	<i>WbHkZw₁Zw₂BgMlPr₃</i>
134	20, 12: uisere	239rb: inuisere	<i>WbKn₁Ad₂</i>
135	20, 12: Casinum	239rb: cassinum	<i>Kn₁[112r]Aq...?</i>
136	20, 13: construere	239rb: constituere	<i>Kn₁</i>
137	20, 15: Gregorii	239rb: gregorius	<i>lectio unica, gregs cum signo abbrev. Kn₁[112r] (gregoris Karwasińska legit)</i>
138	21, 1: autem	239rb: <i>deest</i>	<i>LlRv₂WbKn₁Aq</i>
139	21, 2: ceptum agere uellet	239rb: agere uellet ceptum	<i>Kn₁Ad₂</i>
140	21, 2: illius	239rb: <i>deest</i>	<i>Kn₁</i>
141	21, 3: inlustres	239rb: illustres	<i>omnes praeter Ls</i>
142	21, 3: arte	239rb: arce	<i>WbZw₁WdKn₁Kn₂Ad₂Bb</i>
143	21, 6: sed cotidie loca noua mutare minus laudabile est	239va: <i>deest</i>	<i>lectio unica</i>
144	21, 7: est	239va: <i>deest</i>	<i>omnes praeter LsGn</i>
caput 15			
145	21, 15: et labore	239va: et a labore	<i>lectio unica</i>
146	21, 15: parta	239va: parata	<i>omnes praeter LsLlRv₂Aq</i>
147	21, 17: omnes	239va: <i>deest</i>	<i>lectio unica</i>
148	22, 1: ira	239va: ita	<i>Kn₂St⁶⁵</i>
149	22, 3: domus	239va: domos	<i>omnes praeter Ls</i>
150	22, 5: acto	239va: peracto	<i>Kn₁</i>
151	22, 6: etherio	239va: ethereo	<i>Rv₂ZfHkMIKn₁Kn₂BbPr₃TrStAq</i>
152	22, 10: prouolutis	239vb: prouolutus	<i>Rv₂HkZw₁WdMIKn₂Aq, corr. e prouolutis LIKn₁</i>

⁶⁵ Posiadany mikrofilm nie umożliwia weryfikacji lekcji *Kn₁* w tym miejscu (*ira*, według edycji, VA I/A, cap. 15, s. 22).

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
153	22, 10: profudit	239vb: prodit	<i>Kn₁[112v]</i>
154	23, 1: incolunt	239vb: colunt	<i>Kn₁[112v]</i>
155	23, 2: Deo	239vb: <i>deest</i>	<i>lectio unica</i>
156	23, 3: cohabitaueris	239vb: habitaueris	<i>MIKn₁Kn₂Ad₂</i>
157	23, 4: accipe	239vb: audi	<i>Kn₁</i>
caput 16			
158	23, 12: prefuisset (<i>sic</i>)	239vb: preisset	<i>lectio unica</i>
159	23, 14: Postquam ingressus	240ra: postquam autem i.	<i>Kn₁Ad₂</i>
160	23, 14: datur copia	240ra: copia datur	<i>WbKn₁Ad₂</i>
161	23, 15: abba	240ra: abbas (s <i>suprascr.</i>)	<i>omnes praeter Ls</i>
162	23, 16: prius quam	240ra: priusquam	<i>Kn₁[113r]Aq...?</i>
163	23, 18–24, 1: et dura illi	240ra: illi et dura	<i>Kn₁Ad₂</i>
164	24, 5: illum	240ra: <i>deest</i>	<i>lectio unica</i>
165	24, 11: uinclis	240ra: vinculis	<i>LIZfHkZw₁WdMIKn₁TrOs</i>
166	24, 15: clipeo	240ra: clippeo	<i>WbKn₁Bb</i>
167	24, 16: monachatum	240rb: monasticam	<i>lectio unica, monachicam Kn₁ et alii multi</i>
caput 17			
168	25, 4: spiritalibus	240rb: spiritualibus	<i>omnes praeter LsZfWbAq</i>
169	25, 6: floruit	240rb: refloruit	<i>WbHkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>
170	25, 8: donauit eum suus abbas	240rb: eum donauit abbas suus	<i>HkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>
171	25, 8: erat	240rb: fuit	<i>Kn₁</i>
172	25, 10: se	240rb: sese	<i>HkZw₁WdKn₁Kn₂</i>
173	25, 12: testacia	240rb: testea	<i>UtHkZw₂BgKn₁Pr₂Pr₃TrStOs</i>
174	25, 15: fierent	240rb: faceret	<i>Kn₁</i>
175	25, 17: foret	240rb: esset	<i>LIUtKn₁</i>
176	25, 17: corrui ipse	240rb: ipse corrui	<i>HkZw₁MIKn₁</i>
177	26, 1: aduersitas comitaretur	240va: comitaretur aduersitas	<i>lectio unica</i>
178	26, 2: repperitur	240va: reperitur	<i>Kn₁[113v]...?</i>
179	26, 2: facta foret	240va: foret facta	<i>HkZw₁Zw₂WdMIKn₁Kn₂Ad₂OsAq</i>
180	26, 4: iussa	240va: <i>deest</i>	<i>HkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>
181	26, 4: foret	240va: uellet	<i>uellet scriptum supra del. foret Kn₁</i>
182	26, 5: profitetur	240va: professa est	<i>HkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>
183	26, 5–6: adhesisse ei	240va: ei adhesisse	<i>Ll</i>
184	26, 6: signaculum	240va: signaculum ei	<i>lectio unica</i>
185	26, 16: eius imperio	240va: eius ab imperio	<i>Kn₁</i>
186	26, 16: abscessit	240va: discessit	<i>lectio unica (abcessit Kn₁[114r])</i>
caput 18			
187	26, 18: Mogontinus	240va: Maguntinus	<i>Rv₂Kn₂Pr₃TrStGn</i>
188	27, 1: factaque	240va: ffacta	<i>WbHkZw₁Zw₂WdMIKn₁Kn₂Ad₂Os</i>
189	27, 2–3: eorum	240vb: <i>deest</i>	<i>Gn</i>
190	27, 4–5: inuicem pugnantibus sententiis utraque pars diu	240vb: diu p. s. vtraque pars inuicem	<i>lectio unica</i>

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
191	27, 12: dicta	240vb: <i>deest</i>	<i>Kn₁</i>
192	28, 3: gauderent	240vb: gauderent et	<i>LlRv₂WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Pr₃TrOsGnAq</i>
193	28, 3: priorem uitam	240vb: priorem eius vitam	<i>Kn₁</i>
caput 19			
194	29, 8: Clauim	241ra: Clauem	<i>ZfZw₁Zw₂BgPr₂Pr₃TrStOs</i>
195	29, 10: quoque	241ra: vero	<i>lectio unica</i>
196	29, 11: ut se	241ra: ut quasi per se	<i>lectio unica, ut ut [sic] quasi per se Kn₁[114v]</i>
197	29, 11: auctore	241ra: auctorem	<i>ZfWbHkZw₁Zw₂BgBbWdMlKn₁Kn₂Ad₂Pr₃Tr</i>
198	29, 12: per	241ra: pro	<i>omnes praeter LsLlRv₂Aq</i>
199	29, 12: fructus	241ra: fructibus	<i>omnes praeter LsLlRv₂Aq</i>
200	29, 14: uoluit	241ra: uolebat	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
201	29, 14: Uuillico	241ra: willico	<i>ZfWbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
202	30, 3: et cursu	241rb: <i>deest</i>	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
203	30, 4: gressu	241rb: cursu	<i>Kn₁</i>
204	30, 11: dilatrauit	241rb: delatrauit	<i>WbHkZw₁Zw₂BgBbWdMlKn₁Kn₂Ad₂Pr₂Pr₃TrSt</i>
205	30, 14: affatibus	241rb: fatibus	<i>Kn₁</i>
206	30, 14: in manus	241rb: <i>deest</i>	<i>lectio unica (longius fragmentum deest AqLlRv₂)</i>
207	30, 15: mortis timore	241rb: timore mortis	<i>lectio unica</i>
208	30, 16: cruentis	241rb: cruentibus	<i>BgWdKn₁Kn₂Os</i>
209	30, 16: prodidit	241rb: tradidit	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
210	30, 19: male usi	241rb: maleusi	<i>lectio unica? (male usi Kn₁)</i>
caput 20			
211	30, 22: contra ire	241va: contraire	<i>lectio unica? (contra ire Kn₁)</i>
212	31, 5: sed	241va: et	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
213	31, 8: cupiuerat	241va: concupiuerat	<i>Kn₁[115r]ZfAd₂Gn</i>
214	31, 9: abba	241va: abbas	<i>Rv₂ZfZw₂BgBbPr₂Pr₃TrOsAq</i>
215	31, 10: uere	241va: <i>deest</i>	<i>Kn₁[115r]</i>
216	31, 10: erat	241va: est	<i>Kn₁</i>
217	32, 1: homine narrat	241va: narrat homine	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂</i>
218	32, 1–2: huiusmodi hominem	241vb: hominem huiusmodi	<i>Zw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
219	32, 3: se promittit	241vb: se ei promittit	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
caput 21			
220	32, 7: prima	241vb: <i>deest</i>	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
221	32, 11: Suus	241vb: Suis	<i>Kn₁Pr₃Gn, Summus Pr₂TrOs</i>
222	32, 11: diebus pontifex	241vb: diebus summus p.	<i>lectio unica, cf. supra</i>
223	32, 12: sua	241vb: duo	<i>lectio unica</i>
224	32, 12: dimisit	241vb: diuisit	<i>LsLlKn₁Pr₃TrSt</i>
225	33, 2: incommodorum	241vb: incomodorum	<i>lectio unica? (incommodorum Kn₁)</i>
226	33, 3: nomine Bruno	241vb: Bruno nomine	<i>Aq</i>
227	33, 4: regio	241vb: eregio	<i>HkZw₁WdMlAd₂, e regio Kn₁[115v]</i>

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
228	33, 5: scilicet	241vb: <i>deest</i>	<i>WbMlKn₁Ad₂</i>
229	33, 6: Magontinus	241vb: maguntinus	<i>Aq</i>
230	33, 6: Uuilgisus	241vb: Willegisus	<i>HkZw₁WdMlKn₁Ad₂</i>
231	33, 7: Ildebaldus	241vb: hildebaldus	<i>Kn₁[116r]LlRv₂Zw₁WdKn₂Cr</i>
232	33, 8: acceptum	242ra: susceptum	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
233	33, 10: imperatorum	242ra: imperatorium	<i>HkZw₁WdMlKn₁Ad₂TrOs</i>
234	33, 10: attigit apicem	242ra: apicem attigit	<i>lectio unica</i>
caput 22			
235	33, 14: ille cesar	242ra: cesar ille	<i>Kn₁</i>
236	33, 18: Uuilgisus	242ra: Willegisus	<i>Kn₁[116r]Ad₂</i>
237	33, 18–34, 1: domnum apostolicum de sancti hominis reditu	242ra: <i>deest</i>	<i>LsLlRv₂WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂Aq</i>
238	34, 2: modis omnibus	242ra: omnibus modis	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
239	34, 3: iusta	242ra: iuste	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂CrGn</i>
240	34, 5: poscentibus	242ra: petentibus	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂Cr</i>
241	34, 6: uersus	242ra: reuersus	<i>lectio unica</i>
242	34, 9: relinquere	242ra: linquere	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
243	34, 10: quisset	242ra: quisset <i>post del.</i> posset	quisset <i>Kn₁ et alii plurimi, cf.</i> posset <i>HkPr₃Tr</i>
caput 23			
244	34, 16: Cumque duorum	242rb: Cumque velut duorum	<i>Kn₁[116r]Aq...⁶⁶</i>
245	34, 17: Italicis	242rb: ytalicis	<i>lectio unica?</i> (italicis <i>Kn₁</i>)
246	35, 1: mansit bonum	242rb: bonum mansit	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
247	35, 2: dulcissimus	242rb: sanctissimus	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
248	35, 8: exhibere	242rb: exhiberet	<i>Kn₁Aq</i>
249	35, 8: monstrare	242rb: monstraret	<i>Rv₁Rv₂Kn₁Aq</i>
250	35, 9: timere	242rb: timeret	<i>Rv₁Rv₂Kn₁Aq</i>
251	35, 9: amare	242rb: amaret	<i>Rv₁Rv₂Kn₁Aq</i>
252	35, 10: pensare	242rb: pensaret	<i>Rv₁Rv₂Kn₁Aq</i>
253	35, 12: bene agentibus	242rb: beneagentibus	bene agentibus <i>in lineis divis</i> <i>Kn₁[116v]...?</i>
254	35, 13: plura	242rb: cuncta	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
255	35, 14: electionem	242rb: gloriam	<i>lectio unica</i>
256	35, 16: regia domo	242va: domo regia	<i>Kn₁Ut</i>
257	35, 16: seruiens	242va: seruus	<i>Zw₁Kn₁Ad₂</i>
258	36, 1: eorum	242va: illorum	<i>Kn₁</i>
259	36, 4: abluit	242va: lauit	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
260	36, 4: purgatas	242va: purgatis sordibus	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂UtAq</i>
261	36, 6: pro	242va: pre	<i>lectio unica</i>
262	36, 7: Uolpharius	242va: wolfarius nomine	<i>lectio unica, Wolfarius</i> <i>Rv₁Rv₂HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂Os</i>
263	36, 7: imperialis	242va: regis imperialis	<i>lectio unica, regius i.</i> <i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂</i>

⁶⁶ Słowo *velut* prawdopodobnie wyłącznie przez pomyłkę wypadło z tekstu edycji J. Karwasińskiej, por. C. Gašpar, VA, s. 158.

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
caput 24			
264	36, 10: quoque	242va: itaque	<i>lectio unica</i>
265	36, 10: ibi somnium	242va: sompnium sibi	<i>lectio unica, sibi somnium Kn₁, sompnium ibi Rv₁Rv₂</i>
266	36, 11: et media	242va: et in media	<i>Zw₂BgKn₁Pr₂Pr₃TrStCr</i>
267	36, 14: lectulus	242va: lectus	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
268	36, 17: auctentum	242va: autentum	<i>Bg, auctentum sed c l. partim del. Kn₁[117r]</i>
269	37, 2: secundante	242vb: fecundante	<i>ZfWbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂Pr₂St</i>
270	37, 5: sancto sanctorum	242vb: sanctorum sancto	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
271	37, 6: et prona	242vb: prona	<i>Kn₁[117r]Aq...⁶⁷</i>
272	37, 7: Gloria	242vb: Gracias	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
273	37, 8: humillimum	242vb: humilimum	<i>lectio unica</i>
caput 25			
274	37, 10: Turoniam	242vb: turonam	<i>Rv₁Rv₂Kn₁Ad₂Os</i>
275	37, 11: qui	242vb: que	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂OsAq (q cum signo abbrev. ZfMlPr₂St)</i>
276	37, 13: sit Domino	242vb: sit coram domino	<i>lectio unica</i>
277	37, 14: karissimorum	242vb: sacratissimorum	<i>lectio unica</i>
278	37, 16: menti	242vb: mentis	<i>Kn₁GnCr</i>
279	37, 16: agere uellet	242vb: ageret	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
280	37, 17: familiarem extremum	242vb: familiarem et e.	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁[117r]Kn₂Ad₂</i>
281	37, 18: inuicem	242vb: <i>deest</i>	<i>Kn₁Pr₂</i>
282	37, 21: quod	242vb: quia	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂CrAq</i>
283	38, 2: etiam eius	243ra: eius eciam	<i>Kn₁</i>
284	38, 2: magnam	243ra: multam	<i>HkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
285	38, 3: barbaris	243ra: barbarismo	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Ad₂</i>
286	38, 5: gratiam	243ra: gracia	<i>LlWbHkZw₁WdMlKn₁[117r]Kn₂Ad₂Aq, corr. in gratiam Ls</i>
287	38, 5: conferre	243ra: conferri	<i>LlKn₁</i>
288	38, 6: nefas	243ra: nephas	<i>lectio unica? (nefas Kn₁)</i>
289	38, 8: morte seuissima	243ra: seuissima morte	<i>lectio unica</i>
290	38, 10: suis fratribus	243ra: fratribus suis	<i>ZfCr</i>
291	38, 11: Bolizlao	243ra: bolezlao	<i>WbHkZw₁WdKn₁Kn₂Ad₂Os</i>
292	38, 11: Palaniorum	243ra: polonorum	<i>StOsCrGn</i>
293	38, 11: foras	243ra: <i>deest</i>	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
caput 26			
294	38, 15: esse	243ra: iter	<i>WbHkZw₁WdMlKn₁Kn₂Ad₂</i>
295	39, 4: amicus	243ra: <i>deest</i>	<i>Kn₁</i>
296	39, 5: Tantum ac talem	243ra: Talem ac tantum	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfAq</i>
297	39, 6: nouum	243ra: <i>deest</i>	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfAq</i>

⁶⁷ Słowo *et* w tym miejscu wydaje się pomyłką edytorki, por. C. Gašpar, VA, s. 162.

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
298	39, 7–8: Agnoscimus	243ra: Agnouimus agnouimus	<i>Kn₁</i>
299	39, 9: uenit	243rb: ueniet	<i>LlRv₁Rv₂Kn₁StOs</i>
300	39, 10: que fratribus	243rb: que de fratribus	<i>ZfWbHkZw₂BgBbMIKn₁ Kn₂Ad₂Pr₂Pr₃Cr</i>
301	39, 12: beatus	243rb: illus	<i>Zw₁Zw₂BgBbWdMIKn₁ Kn₂Ad₂Pr₂Pr₃TrSt</i>
302	39, 13: excederet	243rb: excideret	<i>Kn₁</i>
303	40, 3: desiderio	243rb: desideria	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfAq</i>
304	40, 3: declinant	243rb: declinant perdicionis	<i>lectio unica</i>
caput 27			
305	40, 6: postmodum	243rb: post	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfGnAq</i>
306	40, 7: Liuticenses	243rb: lucienses	<i>Kn₁</i>
307	40, 9: cum morte	243rb: cum morte est	<i>WbHkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>
308	40, 11: Pruzię	243rb: pruzzie	<i>pruzzie LlZf</i>
309	40, 12: ter deno	243rb: terdeno	<i>lectio unica? (ter deno Kn₁)</i>
310	40, 13: Gyddanyz	243rb: Ginadic	<i>HkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>
311	41, 4: seruabat	243va: seruauit	<i>ZfWbHkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂Cr</i>
caput 28			
312	41, 6: carine et	243va: <i>deest</i>	<i>Kn₁[118r]</i>
313	41, 8: litus	243va: littus	<i>lectio unica? (litus Kn₁)</i>
314	41, 11–12: Gaudentius	243va: gaudencius	<i>lectio unica? (Gaudentius Kn₁)</i>
315	41, 14: pugnis	243va: pugnis <i>cum signo abbrev., pro pugnis?</i>	<i>lectio unica</i>
316	41, 16: Excussus	243va: Excussusque	<i>lectio unica</i>
317	42, 3: etsi	243va: et si	<i>Kn₁[118r]Aq...?</i>
318	42, 4: sabbato	243va: subto (<i>sic</i>)	<i>lectio unica</i>
319	42, 5: transduxit	243va: transuehit	<i>Kn₁</i>
320	42, 6: furibundo	243vb: furibunda voce	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfGnAq</i>
321	42, 8: ueniret	243vb: venisset	<i>lectio unica</i>
322	42, 8: talia	243vb: tali	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfGnAq</i>
323	42, 11: nostri itineris	243vb: itineris nostri	<i>Kn₁</i>
324	42, 13–14: inmarcessibilibus	243vb: imarcessibilibus	<i>inmarcessibilibus (uel imm-) omnes praeter LsRv₁Rv₂BbGnPr₃TrAq</i>
325	42, 16: Et	243vb: <i>deest</i>	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂Aq</i>
326	42, 16–17: extimplo	243vb: Ex timplo	<i>Kn₁[118v]Aq...?</i>
327	42, 17: percutientes	243vb: percuciant	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfAq</i>
328	42, 17: apponunt	243vb: opponunt	<i>lectio unica</i>
329	42, 19: spem uitę	243vb: <i>deest</i>	<i>lectio unica</i>
330	43, 1: toto	243vb: toti	<i>Rv₁Rv₂</i>
331	43, 1–2: communis	243vb: commuis	<i>lectio unica</i>
332	43, 2: legis	243vb: plebis	<i>HkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>
333	43, 3: uero	243vb: <i>deest</i>	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfCrGnAq</i>
334	43, 4: nauiculam	243vb: nauicule	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂Pr₃TrAq</i>

lp.	VA I/A, strona, wiersz	Hb, karta, strona, kolumna	Rękopisy o lekcji zgodnej lub podobnej do Hb
caput 29			
335	43, 7: in illa	243vb: illa	<i>Kn₁Os</i>
336	43, 7: talis	243vb: <i>deest</i>	<i>Kn₁</i>
337	43, 11–44, 1: felicissimo	244ra: velocissimo	<i>ZfPr₃TrOsGnCr</i>
338	44, 1: transnatant	244ra: transnant	<i>WbHkZw₁MIKn₁Kn₂Ad₂BbPr₂St</i>
339	44, 8: ergo	244ra: vero	<i>HkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>
340	44, 9: patrem	244ra: fratrem	<i>LlHkZw₁MIKn₁</i>
341	44, 9: Respondit	244ra: respondente	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfGnAq</i>
342	44, 10: ipse	244ra: ipso	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfAq</i>
343	44, 14: hanc	244ra: <i>deest</i>	<i>omnes praeter LsLlRv₁Rv₂ZfGnAq</i>
344	44, 16–17: Deus, inquit, fili, prosperet hunc uisum, fallaci somnio neminem credere oportet.	244ra: <i>deest</i>	<i>Kn₁</i>
caput 30			
345	45, 1: sole ascendente	244rb: ascendente sole	<i>HkZw₁MIKn₁Kn₂Ad₂</i>
346	45, 5: cespice	244rb: <i>potius</i> cespice	<i>lectio unica</i>
347	45, 5: iactus est lapidis	244rb: est iactus lapidis	<i>Rv₁Rv₂Zw₂BgKn₁Aq</i>
348	45, 6: Hic cepit	244rb: hic cum cepit	<i>Pr₃TrStOs</i> , h. tum c. <i>WbHkZw₂BgBbWdMIKn₁Kn₂Ad₂Pr₂</i>
349	45, 7: profudit	244rb: perfudit	<i>omnes praeter LsLlZfPr₃</i>
350	45, 7: soporifera	244rb: sopifera	<i>Kn₁</i>
351	45, 8: paasantibus	244rb: pulsantibus	<i>Rv₁Rv₂Pr₃</i>
352	45, 9: iniecerunt	244rb: iecerunt	<i>WbHkZw₁MIKn₁Ad₂Os</i>
353	45, 9: omnes	244rb: eos	<i>lectio unica</i>
354	45, 14: e	244rb: ex	<i>omnes praeter LsSt</i>
355	45, 14–46, 1: Sicco	244rb: siggo	<i>WbHkZw₁Zw₂BgBbWdMIKn₁ Kn₂Ad₂Pr₂Pr₃</i>
356	46, 2: cohortis	244rb: plebis	<i>HkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>
357	46, 3: concurrerunt	244rb: concurrunt	<i>WbHkZw₁Zw₂BgBbMIKn₁ Kn₂Ad₂Pr₂Pr₃Tr</i>
358	46, 5: Exiit	244rb: Exit	<i>Os</i>
359	46, 8: Dominum	244va: deum	<i>WdKn₁Kn₂</i>
360	46, 10: carissimo tandem	244va: tandem karissimo	<i>Kn₁</i>
361	46, 11: cuius uultu	244va: cuius in wltu	<i>omnes praeter LsZw₂BgBbPr₂Pr₃TrStCr</i>
362	46, 12: dignissimum	244va: dignum	<i>Kn₁</i>
363	46, 13: portauit	244va: <i>deest</i>	<i>WbHkZw₂WdMIKn₁Kn₂Ad₂Pr₂Pr₃Tr</i>
364	47, 1: armis dira barbaries	244va: dira barbaries armis	<i>lectio unica</i>
365	47, 6: VIII	244va: IX	<i>lectio unica?</i> (VIII <i>Kn₁</i>)
366	47, 6: Mai	244va: aprilis	<i>LsWgRv₁Rv₂HkZw₁WdMIKn₁Kn₂</i>
367	47, 6: Ottonum	244va: Ottone	<i>Kn₁[119v]WgRv₁WbBbMIKn₂Pr₃ TrStCr</i>
368	47, 7: VI	244va: sexta	<i>Kn₁[119v]WgSt</i>
369	47, 8: pro Deo suo	244va: <i>deest</i>	<i>HkZw₁WdMIKn₁Kn₂Ad₂</i>

Aneks 2

Pozostałe lekcje różne *Hb* i *Kn*₁⁶⁸

lp.	VA I/A, strona, wiersz	<i>Hb</i> , karta, strona, kolumna	<i>Kn</i> ₁ , karta, strona
1	4, 4: toti populo	236ra: toti populo	107r: toto populo
2	5, 9: fratres	236rb: fratres	107v: fratris
3	5, 15: extenuato	236rb: extenuato	107v: ex tenuato (<i>sic</i>)
4	8, 11: scolares	236vb: scolares	108v: sculares
5	15, 8: quot	238ra: quot	110v: quod
6	15, 9: quot	238ra: quot	110v: quod
7	15, 16: quid	238rb: quid	110v: quit
8	17, 10: seuiens	238va: seuiens	111r: seruiens, <i>l. r partim del.</i>
9	18, 7: Iudeus	238vb: iudeus	111r: uidens
10	19, 9: regio	239ra: regio	111v: regia
11	21, 17: attonitas	239va: attonitas	112v: antonitas
12	23, 13: inquirens	239vb: inquirens	113r: requirens
13	29, 8: Georgii	241ra: Georgii	114r: Georgi
14	29, 17: defendere	241ra: defendere	114v: desfendere
15	33, 1: domini	241vb: domini	115v: domni
16	33, 3: clericus nomine Bruno	241vb: clericus Bruno nomine	115v: clericus Bruno
17	34, 16: Magunciam	242rb: magunciam	116r: magontiam
18	35, 2: imperiali	242rb: imperiali	116v: imperiali
19	39, 3: furoris	243ra: furoris	117v: feruoris
20	40, 14: dirimentem	243rb: dirimentem	118r: dirimentum <i>corr. ex dirimenteim (secundum Karwasińska)</i>
21	44, 12: mihi	244ra: michi	119r: minhi
22	44, 13: nec mihi nec alicui	244ra: nec michi nec alicui	119r: nec michi alicui
23	44, 19: Iam	244ra: Iam	119r: am (<i>ut videtur in spe initialis i l. adscribendae</i>)
24	45, 14: uitam	244rb: vitam	119v: uitamur (<i>sic</i>)

⁶⁸ W zestawieniu wyszczególniono tylko różnice, które nie wynikają ze wskazówek w ostatniej kolumnie wykazu w Aneksie 1. Poza wskazanymi w przyp. 62 zignorowano również następujące oboczności: *menb-/memb-*; *app-/adp-*; *imm-/inm-*; *ab-/adb-*; *agg-/adg-*; *lit-/litt-*. Nie uwzględniono też innych banalnych odmianek związanych z łączną/rozłączną pisownią wyrazów (*Kn*₁ ma np. *Oter* w miejsce *O ter*).

Aneks 3

Lekcje *Kn*₁ – uzupełnienia i poprawki do edycji⁶⁹

Lekcja <i>Kn</i> ₁ według edycji J. Karwasińskiej ⁷⁰	Rzeczywista lekcja <i>Kn</i> ₁
4, 4: precepta	107r: preceptum
4, 4: toti	107r: toto
4, 15: procreauerant	107v: procreauerat
5, 15: extenuato	107v: ex tenuato (<i>sic</i>)
6, 2: Adalbertum	107v: Adelbertum
6, 21, <i>adn. b</i> : gessit <i>pr.</i> , <i>postea al. m. suprascr.</i> rexit	108r: rexit
7, 8: domicilia confugit	108r: confugit domicilia
8, 11: concurrunt	108v: concurrerunt
8, 11: scolares	108v: sculares (<i>sic</i>)
8, 11: quidnam	108v: quid nam <i>in lineis divisis</i>
8, 12: quia	108v: qui
8, 22: erat pater	108v: erat eius pater
11, 13: ecclesia	109v: ecclesiam
11, 36, <i>adn. m</i> : et	109r: ac
12, 15: adquiescens	109v: acquiescens
12, 29, <i>adn. b</i> : saracinico	109v: sarracinico
13, 9: consumans	110r: consummans
14, 34, <i>adn. q</i> : aliqd	110r: aliquod
15, 15: monachicę	110v: monastice
16, 14: cumque	111r: eumque
16, 21, <i>adn. h</i> : autem	110v: aut, <i>in fine verbi l. erasa</i> : ē?
17, 10: seuiens	111r: seruiens <i>sed r l. partim del.</i>
17, 14: captiuitate	111r: <i>ultima pars verbi del.</i>
18, 38–39, <i>adn. k</i> : Williconen <i>adscr. in marg.</i>	111v: Williconem <i>adscr. in marg.</i>
18, 41, <i>adn. s-t</i> : esse participem	111v: esse participem fecit
19, 2, <i>cum adn. e, f-g</i> : membra mouemur et sumus	111v: membra a quo mouemur et sumus
20, 12: Casinum	112r: cassinum
20, 41, <i>adn. e</i> : gregoris	112r: <i>potius gregorius (gregs cum signo abbrev.)</i>
21, 29, <i>adn. b</i> : ut	112r: sicut
22, 10: profudit	112v: prodit
23, 1: incolunt	112v: colunt
23, 16: prius quam	113r: priusquam
25, 37, <i>adn. m</i> : testea	113v: testea, <i>ante -ea duae litterae erasae</i>
26, 2: repperitur	113v: reperitur
26, 16: abscessit	114r: abcessit

⁶⁹ Pominięto oboczności wymienione w przyp. 62 i 68, a także (z pewnymi wyjątkami) informacje o poprawkach i uzupełnieniach nanoszonych *ex post* przez skrybę oraz innych osobliwościach (np. uszkodzeniach) rękopisu, których edycja J. Karwasińskiej nie sygnalizuje. Pojawiające się tu i ówdzie zaplamienia mogą być zresztą późne lub nawet występować wyłącznie na wykorzystanym mikrofilmie.

⁷⁰ Uwzględniono też sytuacje, w których lekcja *Kn*₁ nie została w sposób jasny podana w edycji (lekcja wskazana w lewej kolumnie tabeli jest w takim przypadku zgodna z głównym tekstem wydania).

Lekcja <i>Kn</i> ₁ według edycji J. Karwasińskiej	Rzeczywista lekcja <i>Kn</i> ₁
29, 8: Georgii (<i>in adn. e lectio Kn₁ erronee cum sig. Kn₂ indicata</i>)	114v: Georgi
29, 11: ut per se (<i>adn. r-r: per cum signo inseren. adscr. in marg.</i>)	114v: ut ut quasi per se (<i>post primum ut signum inserendi, in marg. repetitum cum verbis ut quasi per, i.e. cum verbo ut erronee iterato</i>)
29, 17: defendere	114v: defendere (<i>prius descendere post c l. in f corr.</i>)
30, 14 <i>cum adn. g-h: nunc fatibus</i>	115r: nunc amicis fatibus
31, 2: dulcis	115r: dulcis (<i>l. l post inserta</i>)
31, 8: cupiuerat	115r: concupiuerat
31, 10: uere	115r: <i>deest</i>
31, 13 <i>cum adn. g-h: monstrat ei duos</i>	115v: monstrat ei per uisum duos
33, 7: Ildebaldus	116r: hildebaldus (<i>l. h suprascr.</i>)
33, 24, <i>adn. r. eregio</i>	115v: e regio (<i>i.e. eregio post lineis separatum</i>)
33, 43, <i>adn. l. uillegisus</i>	116r: willegisus
34, 8: domnus	116r: dns <i>cum signo abbrev.</i>
34, 16: Cumque duorum	116r: Cumque uelut duorum
35, 2: imperiali	116v: imperiali (<i>sic</i>)
35, 12: bene agentibus	116v: bene agentibus <i>in lineis divis</i>
35, 30, <i>adn. j: monstraret</i>	116v: monstraret (<i>l. t post suprascr.</i>)
35, 31, <i>adn. l: timeret</i>	116v: timeret (<i>l. t post inserta</i>)
35, 32, <i>adn. r: amaret</i>	116v: amaret (<i>l. t post inserta</i>)
35, 33, <i>adn. u: pensaret</i>	116v: pensaret (<i>l. t post suprascr.</i>)
35, 33, <i>adn. v-v: est</i>	116v: <i>deest</i>
35, 40, <i>adn. n: seruitute</i>	116v: seruitute
36, 17: auctentum	117r: auctentum <i>sed l. c partim del.</i>
37, 6: sedet, et prona	117r: sedet prona
37, 17: familiarem extremum	117r: familiarem et extremum
38, 5: gratiam	117r: gratia
39, 35–36, <i>adn. h: Dirupisti</i>	117v: Dirupisti
40, 1 <i>cum adn. e-e: uirtutis et te eterne</i>	117v: uirtutis eterne (<i>inter haec verba del. ut videtur et</i>)
41, 28, <i>adn. b: salutis</i>	118r: salutatis
41, 6 <i>cum adn. d: inponitur et pelago (post inponitur vacuum pro 3–4 litteris)</i>	118r: imponitur pelago (<i>inter haec verba vacuum per Karwasińska indicatum</i>)
42, 3: etsi	118r: et si
42, 4: Transiens	118v: ransiens (<i>vacuum pro l. t scribenda</i>)
42, 4 <i>cum adn. q: stetit sabbato</i>	118v: stetit ibi sabbato
42, 12–13 <i>cum adn. a: est; ut</i>	118v: est et ut
42, 16–17: extimplo	118v: Ex timplo
44, 3: domnus	118v: dns <i>cum signo abbrev.</i>
44, 12: mihi	119r: minhi (<i>sic</i>)
44, 19: Iam	119r: am (<i>ut videtur in spe initialis l. i adscribendae</i>)
45, 14: uitam	119v: uitamur (<i>sic</i>)
47, 6: Ottonum	119v: Ottone (<i>l. e corr. ex i</i>)
47, 7: VI	119v: sexta

Fifteenth-century manuscript of the *Vita sancti Adalberti prior* from the collection of the monastic library at Herzogenburg (with an annex concerning certain readings of Codex Klosterneuburg, Stiftsbibliothek 707)

Summary: The last section of a collective codex (inventory no. 57) kept in the library of the Canons Regular Priory in the Lower Austrian locality of Herzogenburg contains a small legendarium in the fifteenth-century handwriting by a single scribe. The legendarium is composed of more than ten hagiographic works, which include (fols. 235v–244v) a copy of a so-called imperial (“A”) edition of the oldest life of St. Wojciech (Adalbert). This manuscript had not been taken into consideration in heretofore research dealing with the history of the text. The hagiographic collection from the codex in question was written in 1430 or somewhat later, as it follows from an annotation made by the scribe, Erhart of Weitra, probably a lay clergyman attested in the 1420s. The detailed motives of embarking upon this task, just as the original purpose of the collection, remain unknown. Nor are we familiar with the circumstances in which it found itself in Herzogenburg. A comparison of the Herzogenburg copy of *Vita prior s. Adalberti* with other manuscripts of this work makes it possible to ascertain that the sole prototype of the copy executed by Erhart was the manuscript preserved up to this day and known to researchers (Klosterneuburg, Stiftsbibliothek, cod. 707, fols. 107r–119v). The article’s appendices collate characteristic readings of the Herzogenburg copy of *Vita prior* and those distinguishing it from the Klosterneuburg version. The author has also added supplements and corrected certain information about the readings of the latter manuscript offered in the edition by Jadwiga Karwasińska.

Nota o Autorze: Szymon Wieczorek, dr, mediewista, zajmuje się historią pełnego średniowiecza (IX–XII w.), prowadzi badania nad umysłowością i religijnością łacińskiej Europy, badania źródłoznawcze i historyczno-literackie ówczesnych źródeł narracyjnych, zwłaszcza hagiograficznych, pracuje w Zakładzie Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Instytutu Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Author: Szymon Wieczorek, PhD, mediaevalist, deals with the history of the High Middle Ages (ninth–twelfth century), studies the intellectual and religious life of Latin Europe, carrying out basic source research and the historical-literary analyses of contemporary narrative sources, in particular hagiography; works at the Department of Archival Studies and Auxiliary Sciences of History in the Institute of History of the University of Rzeszów.

Instytut Historii
Uniwersytet Rzeszowski
al. Rejtana 16C
35–959 Rzeszów
e-mail: embriko@wp.pl

Bibliografia

Źródła, inwentarze, katalogi

- Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis*, t. 1–2, wyd. Socii Bollandiani, Bruxellis 1898–1901, *Novum Supplementum*, wyd. H. Fros, Bruxelles 1986
- Hoffmann J., *Vita Adalberti. Früheste Textüberlieferungen der Lebensgeschichte Adalberts von Prag*, Essen 2005
- Inventar der mittelalterlichen Handschriften des Benediktinerstiftes Seitenstetten*, oprac. Ch. Glaßner, Wien 2005, <www.ksbm.oeaw.ac.at/seit/inv/seitenstetten_inventar.pdf> [dostęp: 30.01.2016]
- Katalog der lateinischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München. Die Handschriften aus Augsburger Bibliotheken*, t. 1: *Stadtbibliothek Clm 3501–3661*, oprac. E. Rauner, wstęp B. Gullath, Wiesbaden 2007
- Katzenschlager W., *Archivbericht*, Weitra 2010, <http://www.weitra.gv.at/fileadmin/Ankuendigungen/Ankuendigungen_2012/Inventar_Stadtarchiv.pdf> [dostęp: 3.02.2016]
- Kurzinventar der illuminierten Handschriften bis 1600 und der Inkunabeln in der Bibliothek des Augustiner-Chorherrenstiftes Herzogenburg in Niederösterreich*, Version 1a (August 2009), oprac. A. Tif, M. Roland, M. Theisen, A. Haidinger, <http://www.univie.ac.at/paecht-archiv-wien/ki/hzbg/hzbg_hss_webbilder/index_hzbg_hss_1_bis_89.html#cod_> [dostęp: 28.12.2015]
- Lackner F., *Datierte Handschriften in niederösterreichischen Archiven und Bibliotheken bis zum Jahre 1600*, Katalog der datierten Handschriften in lateinischer Schrift in Österreich, t. 8, Wien 1988

- The Life of Saint Adalbert Bishop of Prague and Martyr*, wyd. i tłum. C. Gašpar, w: *Vitae sanctorum aetatis conversionis Europae Centralis (saec. X–XI) / Saints of the Christianization Age of Central Europe (Tenth–Eleventh Centuries)*, red. G. Klaniczay, Budapest–New York 2013, s. 77–182
- Die Matrikel der Universität Wien*, t. 1, Quellen zur Geschichte der Universität Wien, Graz–Köln 1956
- Mayo H., *Descriptive Inventories of Manuscripts Microfilmed for the Hill Monastic Manuscript Library. Austrian Libraries*, t. 3: Herzogenburg, Colledgeville (Minnesota) 1985
- Pfeiffer H., Černík B., *Catalogus codicum manu scriptorum, qui in bibliotheca Canonorum Regularium s. Augustini Claustro-neoburgi asservantur*, Klosterneuburg b.d.w. [rkps], <http://manuscripta.at/_scripts/php/new-Win4msDescription.php?ID=914> [dostęp: 20.01.2016]
- S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris vita prior*, wyd. J. Karwasińska, w: MPH s.n., t. 4, cz. 1, Warszawa 1962
- Wiener Artistenregister 1416–1555*, oprac. T. Maisel, I. Matschinegg, A. Bracher, Wien 2007, <<https://phaidra.univie.ac.at/view/o:217>> [dostęp: 21.04.2016]
- Wiener Ratsurteile des Spätmittelalters*, wyd. H. Demelius, Wien–Köln–Graz 1980
- Winner G., *Katalog der Handschriften der Stiftsbibliothek Herzogenburg*, St. Pölten 1978 [mszp.], <http://manuscripta.at/diglit/winner_1978_1/> [dostęp: 30.01.2016]

Opracowania

- 900 Jahre Stift Herzogenburg. *Aufbrüche – Umbrüche – Kontinuität. Tagungsband zum wissenschaftlichen Symposium vom 22.–24. September 2011*, red. G. Katzler, V. Zimmerl-Panagl, Innsbruck 2013
- Blume D., *Bern von Reichenau (1008–1048): Abt, Gelehrter, Biograph. Ein Lebensbild mit Werkverzeichnis sowie Edition und Übersetzung von Berns 'Vita S. Uodalrici'*, Vorträge und Forschungen. Sonderband, t. 52, Ostfildern 2008
- Brucher G., *St. Wolfgang bei Weitra*, w: *Gotik*, red. G. Brucher, Geschichte der bildenden Kunst in Österreich, t. 2, München–London–New York 2000, s. 292 n.
- Cerny H., *Beiträge zur Geschichte der Wissenschaftspflege des Stiftes Seitenstetten im Mittelalter*, „Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige”, 78, 1967, s. 68–143
- Derolez A., *The Palaeography of Gothic Manuscript Books from the Twelfth to the Early Sixteenth Century*, Cambridge–New York 2003
- Kunzelmann A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten*, cz. 3: *Die bayerische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, Würzburg 1972
- Lanéry C., *La Passion de Théodora et Didyme. Édition des traductions latines BHL 8072 et 8073*, „Analecta Bollandiana”, 122, 2004, s. 5–50
- Lind K., *Über die drei mittelalterlichen Kirchen der Minoriten, Augustiner und Carmeliten in der Stadt Wien*, „Berichte und Mitteilungen des Alterthums-Vereines zu Wien”, 5, 1861, s. 127–176
- Lohr Ch.H., *Medieval Latin Aristotle Commentaries. Supplementary Authors*, „Traditio”, 30, 1974, s. 119–144
- Markowski M., *Abhandlungen zur Logik an der Universität Wien in den Jahren 1365–1500*, „Studia Mediewistyczne”, 22, 1983, nr 1, s. 53–77
- Markowski M., *Wiedeńskie komentarze do dzieł Arystotelesa w rękopisie 749 biblioteki benedyktynów w Admont*, „Studia Antyczne i Mediewistyczne”, 36, 2003, s. 171–177
- Müller H.Fr.X., *Die kirchenrechtlichen Verhältnisse des Augustiner-Chorherrenstiftes Waldhausen im Spätmittelalter. Seine Anfänge und sein Pfarrnetz*, „Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines”, 113, 1968, nr 1, s. 73–108
- Payrich W., *Herzogenburg*, w: *Die bestehenden Stifte der Augustiner-Chorherren in Österreich, Südtirol und Polen*, red. F. Röhrig, Klosterneuburg–Wien 1997, s. 29–98
- Rennhofer F., *Die Augustiner-Eremiten in Wien. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Wiens*, Würzburg 1956
- Riain D.Ó., *The „Magnum Legendarium Austriacum”. A New Investigation of One of Medieval Europe's Richest Hagiographical Collections*, „Analecta Bollandiana”, 133, 2015, s. 87–165
- Sosnowski M., *Hagiografia doby chrystianizacji w nowej odsłonie*, Kwart. Hist., 122, 2015, z. 4, s. 877–901
- Stelzer W., *'Vita Maximiliani'*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 10, wyd. 2, Berlin–New York 1999, kol. 443–448
- Stöller F., *Österreich im Kriege gegen die Hussiten (1420–1436)*, „Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich”, NF, 22, 1929, s. 1–87
- Wieczorek S., *„Bona stultitia”. O znaczeniu paradoksów retorycznych w najstarszym żywocie św. Wojciecha*, Kwart. Hist., 122, 2015, z. 3, s. 417–455